

RELIGIONEN I DEN ENGELSKE BORGERKRIGS

HISTORIOGRAFI – KONFLIKT ELLER KONSENSUS?

– En analyse af religionens og puritanismens betydning i borgerkrigens historiografi

Adam Ring, historiespeciale, Roskilde Universitet 2013

Vejleder: Charlotte Appel

Indholdsfortegnelse

1. Indledning og motivation.....	2
1.1 Problemformulering.....	4
2. Metodiske og historiografiske overvejelser.....	5
2.1 Om historiografiske begreber og tilgange – hvad er historiografi?.....	5
2.2 Valg af historiografiske oversigtsværker om borgerkrigen.....	8
2.3 Analysestrategi.....	9
3. Religionens rolle i den engelske revolution og borgerkrigs historiografi – De tidligste værker om borgerkrigen – debatten begynder.....	11
4. Whig-historikerne.....	14
4.1 Samuel Rawson Gardiner (1829-1901).....	14
5. Efterkrigshistorikerne – borgerkrigen og socialhistorien.....	19
5.1 R.H. Tawney (1880-1962).....	20
5.2 Christopher Hill (1912-2003).....	23
5.3 Brian Manning (1927-2004).....	29
5.3 Lawrence Stone (1919-99).....	31
6. De revisionistiske historikere – borgerkrigen og det konservative oprør.....	34
6.2 Mark Kishlansky (1948-).....	38
6.3 Conrad Russell (1937-2004).....	39
7. Postrevisionismen – religionen og radikalismen i et langsigtet perspektiv.....	44
7.1 William Hunt (1944-).....	45
7.2 David Cressy (1946-).....	47
7.3 David R. Como.....	50
8. Konklusion.....	54
9. Bibliografi.....	58
9.1 Anvendt litteratur.....	58
9.2 Baggrundslitteratur.....	62
Bilag 1 – Formidlingssituation.....	63
Bilag 2 – Abstract.....	65
Bilag 3 – Studieforløbsbeskrivelse for Adam Ring.....	66

1. Indledning og motivation

Var den engelske borgerkrig den sidste af Europas religionskrige? Eller skal borgerkrigen ses som en stor social omvæltning på højde med den franske revolution, og en begivenhed som indvarsler det borgerlige Europas fødsel? Den engelske revolution og borgerkrig er et uhyre omdiskuteret fænomen i britisk historie, hvor uenigheder i historieskrivningen har fokuseret på begivenhedens navn¹, karakter og geografiske dimension.

Dette speciale er et historiografisk speciale som omhandler religionens rolle i det komplekse af begivenheder, der førte til Charles I's (1600-49) fald fra magten og omstyrtelse af monarkiet i England. Borgerkrigshistorikere har alle haft noget at sige om religionens betydning i de politiske omvæltninger, hvoraf flere af disse har set religionen som en afgørende drivkraft i oprøret mod Charles I. Den britiske historiker John Morrill (1946-) har således betegnet borgerkrigen som den sidste af Europas religionskrige – *the Last of the Wars of Religion* – med blikket rettet bagud mod middelalderen (Morrill 1983).

Men ikke alle historikere har forklaret borgerkrigen som en primær religiøs konflikt. Whig-historiker Samuel Rawson Gardiner (1829-1902) så revolutionen i et liberalt og sekulært lys med betoning af konstitutionel frihed, religiøs tolerance og anerkendelse af parlamentet som øverste magtinstans². Mens andre i modsætning til både Morrill og Gardiners udlægning har fremhævet sociale og økonomiske årsagsforklaringer, når det kommer til at forstå religionens betydning i de politiske omvæltninger³.

Historikeren Christopher Hill (1912-2003), der langt fra underkendte religionens betydning, favoriserede termen *English Revolution*, og forklarede revolutionen med fokus på økonomiske og sociale årsagsforklaringer. For Hill var begivenheden en borgerlig revolution som indvarslede en ny kapitalistisk samfundsorden, der peger fremad mod den franske revolution 150 år senere:

---

¹ Borgerkrigen har igennem mere end 350 års historieskrivning fået et væld af forskellige betegnelser: *The Great Rebellion*, *The Puritan Revolution*, *Wars of the Three Kingdoms/Englands Wars of Religion*, *The English Revolution* og *The English Civil War(s)* – Dette blot for at nævne nogle af de hyppigst anvendte i historiografien.

² Se Samuel Rawson Gardiner: *The First two Stuarts and the Puritan Revolution* (1898)

³ Se Tawney (kap 5.1) og Manning (kap 5.3) for socialhistoriske udlægninger af borgerkrigen

”The English Revolution was a great social movement like the French Revolution of 1789. An old order that was essentially feudal was destroyed by violence, a new and capitalist social order was created in its place” (Hill 1940: 9)

Til trods for uenigheder om borgerkrigens karakter i historiografien, er de fleste historikere dog enige i, at religionen fyldte meget i 1600-tallets England. Datidens befolkning var en del af en samtid, hvor verdensbilledet var religiøst, og hvor religionen gennemsyrede alle aspekter af hverdagslivet. I England, der var religiøst splittet, foregik der således en kamp om kristendommens rette udlægning. Flere protestanter så med stigende mistillid på Charles I og ærkebiskop Lauds (1573-1645) kirkelige reformer som blev set som ”djævlens værk”, og vedvarende rygter floredede over hele England om en konspiration mellem Paven og Charles om at (gen)indføre katolicismen som statsreligion⁴.

De mest hårdhændede modstandere af Charles I og Lauds reformer var *puritanerne*, som var en gruppe reformatorer, der ikke mente, at den engelske reformation var fuldbyrdet. Disse puritanere er blevet betegnet som ”*the hotter sort of protestants*”⁵ og ønskede at rense *Church of England* for katolske elementer. I borgerkrigens historiografi har puritanismen været set som en afgørende katalysator i oprøret mod Charles I, og de politiske omvæltninger er således blevet betegnet som *the Puritan Revolution*⁶ med *puritanismen* som ideologisk ladet drivkraft. Ligesom med selve borgerkrigens karakter er der også *modstridende opfattelser* i historiografien af, hvordan puritanismen karakteriseres, og hvilken rolle den skal tillægges i borgerkrigsudbruddet.

Specialets fokus på puritanismens og religionens rolle i den engelske borgerkrig, bunder i min interesse for *revolutionære* bevægelser. Som historiestuderende har jeg tidligere beskæftiget mig med *religiøse* og *sociale* bevægelser under det arabiske forår (2011-) og den iranske revolution (1979-1983). Dette er udgangspunktet for min motivation for at analysere religionen og puritanismens rolle i den engelske borgerkrigs historiografi. Derudover finder jeg det interessant, at et historisk fænomen

---

⁴ Se Manning (1976) kap 2 – *Fear of Popish Plots and the Rise of Religious Radicalism* og Ashton (1978) kap 5 – *Religion and Politics*

⁵ Ann Hughes *The Causes of the English Civil War* (1991): 97

⁶ Samuel Rawson Gardiner: *The First two Stuarts and the Puritan Revolution* (1898)

har været udlagt og fortolket så forskelligt som tilfældet er med den engelske borgerkrig. Dette har fremkaldt en generel nysgerrighed om, hvordan emnet er blevet behandlet af tidligere tiders historikere, og om der er identificerbare mønstre, der går igen i historieforskningen.

I nyere historiske værker har der i særlig grad været fokus på religiøse aspekter i revolutionen og borgerkrigen, herunder betydningen af religiøs propaganda og dens indvirkning på befolkningen under de politiske omvæltninger⁷ samt forestillingen om en protestantisk identitet⁸. Men er der overhovedet noget nyt under solen, kunne man fristes til at spørge? Eller har religionen længe været set som en drivkraft i de politiske omvæltninger? Med udgangspunktet i den engelske borgerkrigs religiøse kontekst, ønsker dette speciale at belyse om begivenheden i historiografien karakteriseres som en primær religiøs konflikt? Og hvilken rolle de religiøse splittelser i England tillægges for at fremprovokere borgerkrigsudbruddet? Der ønskes således en undersøgelse af, hvordan religionen vægtes til sammenligning med andre faktorer i historiografien – *politiske, sociale og økonomiske* faktorer – og, om det er muligt at adskille religionen fra de andre faktorer som en selvstændig drivkraft i borgerkrigsudbruddet ?

1.1 Problemformulering

”Hvordan vægtes religionens rolle til sammenligning med andre faktorer, (økonomiske, politiske og sociale) i forklaringen på den engelske borgerkrigs udbrud i historiografien? Hvorledes karakteriseres puritanismen i historiografien, og hvilken betydning tillægges den for borgerkrigens udbrud?”

---

⁷ Se her David Cressy: ”Revolutionary England 1640-42” og David Como: ”Secret Printing, The Crisis of 1640, and the Origins of Civil War Radicalism” (2007)

⁸ Se Prior & Burgess *England's Wars of Religion, Revisited* (2011): 1-2

2. Metodiske og historiografiske overvejelser

I dette afsnit vil jeg redegøre for mit valg af metode, og hvad dette betyder for besvarelsen af min problemformulering. Med udgangspunkt i en historiografisk analyseramme og terminologi ønskes en afdækning og udforskning af forskningsfeltets videnskabelige tendenser.

2.1 Om historiografiske begreber og tilgange – hvad er historiografi?

Da jeg har valgt en historiografisk indgangsvinkel til mit speciale, nødvendiggør dette at præcisere begreber såvel som tilgange. Jeg tager udgangspunkt i den danske historiker Bernard Eric Jensens definitioner af historiografiens analytiske formål i historiefaget med udgangspunkt i artiklen *Historiografi – historiefagets lærermester* (1987) samt kapitlet *Iggers som historiograf* i bogen *Moderne Historievidenskab* (1975).

Historiografi forstås af Bernard Eric Jensen som *analyser af historieforskningens og formidlingens historie* (Jensen 1987: 105). Historiografiske studier er således, ifølge Jensen; ”et forsøg på at anvende historievidenskabens teorier og metoder på udforskningen af dens egen historie” (Jensen i Iggers 1975: 177). Førhen blev historiografi benævnt som historieskrivningens historie – *Histoire des Histoires*⁹, mens den nyere anvendte term historiografi i 1980 opnåede international anerkendelse og status som en faghistorisk specialdisciplin (Jensen 1987: 105).

Min historiografiske indgangsvinkel til den engelske borgerkrig kommer til udtryk i fokuseringen på historikerenes historiesyn og videnskabsteoretiske udgangspunkt. Med udgangspunkt i den danske historiker Jens Henrik Tiemroths (1943-) betegnelse ”historiesyn” vil jeg belyse historikernes historiesyn og analytiske fremgangsmåde.

---

⁹ La Popelinières værk fra 1599

Tiemroths ”historikerparadigmer” inddeles i tre dele, *videnskabssyn*, *historiesyn* og *virkelighedssyn*, hvor *historiesyn* defineres således:

” (Historiesynet. red.) *omfatter de sammenhænge i fortiden som er genstand for forskerens daglige arbejde...Man fødes ikke med bestemt historiesyn, men uddannes via muligvis skiftende faglige miljøer ind i et, som især får betydning ved emnevalg og problemstillinger...*” (Tiemroth i Manniche 2000: 16)

I forlængelse af mit fokus på historikernes *historiesyn*, vil jeg med inspiration fra Thomas Kuhns paradigmatheori identificere konkurrerende paradigmer/positioner, der kæmper mod hinanden inden for forskningsfeltet¹⁰. Den historiografiske forskning har været inspireret af Kuhn, hvor man ser på forskellige teoretiske skoler og forskersamfund frem for kun at interessere sig for den enkelte historiker. Selvom Kuhns paradigmebegreb har været til stor inspiration i historiografien, er der også vanskeligheder ved uden videre at overføre Kuhn’s paradigmebegreb til historievidenskaben, hvis den kun anvendes i snæver og striks forstand. Derfor anvendes Kuhn’s paradigmebegreb i specialet som en overordnet ramme til at illustrere forskelle og ligheder mellem de forskellige forskningstraditioners *historiesyn*, herunder deres kamp om den rette udlægning af borgerkrigen (Kuhn i Manniche 2000: 37).

Som indfaldsvinkel til min historiografiske metode samt terminologi benyttes også den danske historiker Jens Christian Manniche’s (1943-2003) værk *Den Radikale Historikertradition* (2000). Manniche skelner mellem forskellige *videnskabssyn*, hvor historikere inddeles i *internalister* og *externalister*. Hos *externalister* fokuseres der især på skiftende tiders historikers skiftende vurderinger af bestemte som regel politisk kontroversielle historiske fænomener, som udtryk for hvorledes politisk-ideologiske holdninger farvede opfattelsen af fortiden (Manniche 2000: 5). Mens der hos *internalisternes* i højere grad lægges vægt på forholdet mellem og udviklingen af indholdet i videnskabelige ideer og teorier. Videnskabshistorien ses af *internalisterne*

---

¹⁰ Thomas Kuhn (1922-1996) forstod videnskabelig udvikling som noget der sker ved at én videnskabelig tradition eller et videnskabeligt paradigme løber ind i en række problemer som det ud fra sine grundlæggende forudsætninger ikke er i stand til at løse. Der opstår da en videnskabelig krisetilstand, hvor teorierne bliver sat til debat, og med voksende modsætninger som er forudsætningen for en brudsituation, en videnskabelig revolution, hvor et nyt paradigme så at sige overtager videnskaben (Manniche 2000: 17-18).

ofte som en lang kæde, der fører op til nutiden (Manniche 2000: 4). I forlængelse af Manniches terminologi betoner Bernard Eric Jensen i nedenstående citat historiografiens faginterne funktion:

”..udover at bidrage til almene samfundshistoriske analyser har historiografisk forskning en anden, mere fagintern funktion, idet studiet af faghistoriens egen historiske udvikling udgør ét af de centrale felter, hvor historikere udkæmper deres indbyrdes kamp om disciplinens videnskabelige indhold og status” (Jensen i Iggers 1975: 177)

Jeg vil i dette speciale ønske tage højde for begge typer faktorer (videnskabsinterne og eksterne red.), hvor de videnskabsinterne debatter dog vil fylde mest med vægtning på de udvalgte historikers værker. Jeg vil kort opridse de forskellige teoretiske skoler i deres tids- og samfundsmæssige kontekst samtidig med at jeg vil holde mig de videnskabseksterne forhold for øje.

For at opnå overblik over forskningstendenser i europæisk historiografi inddrages den anerkendte tyske historiograf og historiker Georg G. Iggers værker *New Directions in European Historiography* (1984) og *A Global History of Modern Historiography* (2008). Ifølge Iggers er det historikerens opgave at rekonstruere og fortolke en fortid, der faktisk *har* været. Man kan derfor ikke kun forstå historiografi som fagets interne udvikling, men må også afspejle den sociale, politiske og institutionelle kontekst som historieforskningen er blevet til under (Iggers 1975: 11 & 15). Iggers definerer historiografiens opgave meget tydeligt:

”Historiography is a continuous dialogue, always marked by new perspectives which enrich the understanding of the past but which themselves are replaced by other perspectives ” (Iggers 2008: 379)

Dette bliver også min indfaldsvinkel til religionens rolle i den engelske borgerkrigs historiografi – hvor de forskellige forskningsretninger optegnes i en løbende dialog over tid. De konkurrerende positioner og teser vil blive stillet op mod hinanden løbende i analyserne med fokus på religionens betydning. Dette vil til slut munde ud i

en opsummerende konklusion og kritisk refleksion over historiografiens nyere udvikling.

2.2 Valg af historiografiske oversigtsværker om borgerkrigen

I følgende afsnit vil jeg begrunde mit valg af historiografiske oversigtsværker om borgerkrigen. Flere historikere har beskæftiget sig med borgerkrigens historiografi før dette speciale, hvorfor jeg har udvalgt en række bøger og artikler, der stiller skarpt på de teoretiske hovedpositioner i historieforskningen. Jeg har benyttet R.C.

Richardson's historiografiske oversigtsværk på 235 sider *The Debate on the English Revolution Revisited* (1988). R.C. Richardson er professor og leder af historieinstituttet ved *King Alfred's College* i Winchester, og er selv forfatter til flere bøger med fokus på kulturelle og sociale forhold i Stuart-England.

Af andre centrale oversigtsværker benyttet, kan nævnes Ann Hughes bog *The Causes of the English Civil War* (1991) – 211 sider. Ann Hughes er professor ved *Keele University* og forfatter til et væld af bøger om den engelske borgerkrig – blandt andet med fokus på køn, religion og kulturelle forhold. Hughes betegnes som tilhørende den post-revisionistiske skole, og det er ifølge hende selv i den ånd hendes bog *The Causes of the English Civil War* (1991) er skrevet¹¹.

Af andre oversigtsværker har jeg benyttet W.A. Prior og Glenn Burgess bog *England's Wars of Religion, Revisited* (2011) som bruges til at stille skarpt på religionens rolle i historiografien. Bogen er en artikelsamling fra 2011 på 335 sider, hvor i særlig grad kapitlet ”Religion and the Historiography of the English Civil War”, har medvirket til at give mig et overblik over både den ældre historiografi og den nyeste udvikling inden for forskningsfeltet. I ovenstående kapitel lægges der i særlig grad vægt på de historikere, der har prioriteret religionen højt og John Morrill's tese om borgerkrigen som ”a last war of Religion” diskuteres løbende med afsæt i den historiografiske udvikling. John Morrill er i øvrigt selv forfatter til kapitlet *Renaming England's Wars of Religion* i bogen. Glenn Burgess fremstilling har givet mig afsæt i, ikke blot at spørge om religionen fyldte meget eller lidt i

---

¹¹ Se Hughes 1991: 6

historiografien, men at kunne vurdere, hvordan de religiøse forhold behandles af de forskellige skoler.

Bogens to udgivere W.A. Prior og Glenn Burgess er begge professorer ved *University of Hull*, og sidstnævnte er forfatter til flere bøger om britisk tænkning og religiøs radikalisme under borgerkrigen¹².

Som supplement til de historiografiske oversigtsværker har jeg også fundet inspiration i den danske historiker Anders Holm Thomsens artikler fra *Historisk Tidsskrift* ”Den engelske revolutions socialhistoriske forudsætninger” (1992) og ”Den engelske revolution, ideologisk kulturkamp og det ny puritanisme-begreb” for at danne mig et større overblik over den omfattende forskningsdiskussion.

2.3 Analysestrategi

For at besvare min problemformulering har jeg udvalgt historikere, der har været dagsordensættende i den engelske borgerkrigs historiografi. Med udgangspunkt i Ann Hughes terminologi og kategorisering i bogen *The Causes of the English Civil War* (1991), har jeg inddelt historikerne i fire teoretiske skoler for at tydeliggøre forskningspositionerne. Disse fire teoretiske skoler er; *whig-historikerne* (**kap 4**), *socialhistorikerne*¹³ (**kap 5**), de *revisionistiske-* og *post-revisionistiske* historikere (hhv. **kap 6** og **kap 7**).

De fire teoretiske positioner er opstillet kronologisk således, at whig-historikerne som prægede historiografien i sidste halvdel af 1800-tallet og starten af 1900-tallet står først anført. Whig-historikerne efterfølges af efterkrigstidens socialhistorikere som prægede historieforskningen i 50'erne og 60'erne. Disse efterfølges af en revisionistisk skole som dominerede forskningsfeltet i 70'erne og 80'erne. Sidst i rækken er de post-revisionistiske historikere, som opstod i slut 80'erne/start 90'erne som en modreaktion og modificering af den revisionistiske udlægning. De forskellige teoretiske skoler/positioner skal ikke forstås som tidsmæssigt fastlåste og ”absolutte”

---

¹² Se her *English Radicalism 1550-1850*, Burgess & Festenstein

¹³ Ann Hughes bruger også betegnelsen ”Marxist Interpretations” (Se Hughes 1991: 5-6). Jeg har dog valgt benytte betegnelsen socialhistorikere, da ikke alle historikere der søgte at forklare borgerkrigen ud fra sociale og økonomiske termer per definition var marxister om end mange af disse var præget af marxismen.

størrelser, men skal ses som teoretiske positioner, som har udviklet sig over tid, og som stadig i dag kan identificeres i nyere historiske værker om den engelske revolution og borgerkrig.

I mine historiografiske analyser af historikerne går jeg ind og analyserer, hvad man kan betegne som de klassiske positioner inden for historiografien. Historikere fra de fire teoretiske skoler er udvalgt således, at uenighederne/positionerne fremtræder markant. De historiografiske analyser udvikles langs to spor, hvor det første spor tager udgangspunkt i, hvad man kan betegne som de ”store teser” – (forstås borgerkrigen som en social revolution eller religionskrig eksempelvis), den tidsmæssige kontekst (hvornår var der borgerkrig?) og geografiske dimension – var borgerkrigen et primært engelsk fænomen, eller er det nødvendigt at se begivenheden i en bredere europæisk kontekst?). Dette danner udgangspunktet for historikernes historiesyn, hvormed kategoriseringen af dem inden for en bestemt forskningsretning/teoretisk skole fastlægges.

Det andet analysespor stiller skarpt på religionen og puritanismens rolle. Min historiografiske analyse følger således to spor som dog overlapper hinanden på kryds og tværs. Gennem inddragelse af centrale citater ønskes en undersøgelse af, hvorledes puritanismen karakteriseres, og hvordan religionen vægtes i forhold til andre faktorer (sociale, politiske, økonomiske etc.). Min analyse vil derfor bære præg af mange citater, da jeg ønsker ”at lade historikerne tale” for derigennem at tydeliggøre de modstridende teoretiske positioner. Selvom mit fokus i specialet på religionen fylder en hel del, er de udvalgte historikere ikke valgt ud fra deres særlige vægtning af religiøse årsagsforklaringer og motiver, men ud fra deres betydning i historiografien. De udvalgte historikere har således alle haft noget at sige om religionen og puritanismens betydning, omend deres forklaringer og vægtning af religionens rolle i forhold til andre faktorer såsom økonomiske og sociale faktorer, afviger fra markant fra hinanden.

3. Religionens rolle i den engelske revolution og borgerkrigs historiografi – De tidligste værker om borgerkrigen – debatten begynder

I årene umiddelbart efter borgerkrigens afslutning, mens borgerkrigen stadig var frisk i hukommelsen, fandt både parlamentarikerne og royalister deres historikere som de baserede deres rivaliserende fremstillinger af borgerkrigen på. Dog var religionen ikke hovedfokus i de første værker udgivet umiddelbart efter de politiske omvæltninger i England. En af de første samtidige skribenter, der gav en fremstilling af borgerkrigen, var *Thomas May* (1595-1650) som var en af sekretærerne i *Long Parliament*, hvor han i 1647 producerede den officielt bestilte *History of the Parliament of England* og tre år senere *A Breviary of The History of England* (1650). Selvom May anerkendte at emnet om borgerkrigen var ekstremt omstridt, appellerede han til sine læser om at han udlagde den skinbarlige sandhed. May lagde i sine værker, ikke overraskende vægt på *James I* og *Charles I's* upålidelighed og deres tilsidesættelse af parlamentets rettigheder samt deres uduelige og illegale handlinger og deres åbenbare svigt af den protestantiske sag. De to kongers handlinger, stod ifølge May, i skarp kontrast til det glørværdige minde om den protestantiske *Queen Elizabeths* (1533-1603) handlinger. Selvom *James I* (1566-1625) af May tillægges en række gode kvaliteter, blev klagepunkterne mangedoblet under hans søn *Charles I* (1600-49) styre, og situation gik hurtigt fra dårligt til værre:

”Forty years old was King Charles, and fifteen years had he reigned when this Parliament was called (i.e. in 1640); so long had the laws been violated...the liberties of the people invaded and the authority of Parliament, by which laws and liberties are supported, trodden under foot: which had by degrees much discontented the English nation” (May i Richardson 1988: 12)

Thomas Mays to publikationer optager en prominent plads i den parlamentariske historiske litteratur om borgerkrigen. Fælles for de parlamentariske historikere var at de anså sig selv som værende forsvarere af en *antik konstitution*, som havde eksisteret

siden tidernes morgen, og som gjaldt for alle frie engelske mænd, som ifølge *the Levellers* og andre radikale grupper mente var blevet undergravet efter Normannernes invasion. En anden prominent republikansk skribent var Algeron Sidney¹⁴ (1623-1683) som var oberst i Cromwells New Model Army – han skrev i værket *Discourses Concerning Government*¹⁵ omkring Englands historie:

”The miseries of England on like occasions surpass all. From the contested succession of the dead of William the Conqueror to the trouble of the Tudors, English history appeared to be almost continuous time of troubles for five centuries” (Sidney 1698: 172)

Således ønskede Sidney med sit værk at vise at monarkiet avlede vold, hvorimod den republikanske styreform frembragte fred.

Et af de første større værker efter monarkiets genindførelse som omhandler borgerkrigen var Earl of Clarendon¹⁶'s værk fra 1702-04 med titlen *History of the Rebellion* (Clarendon 1702-04, Oxford). Værket signalerer en klar afvisning af ”rebellernes” legitimitet. Som vi ser i nedenstående citat med fokus på religionens rolle, har Clarendon ikke mange pæne ting at sige om parlamentsmedlemmerne:

”These men having crept into, and at last driven all learned and orthodox men from, the pulpits, had...from the beginning of this Parliament (that is, November 1640), under the notion of reformation and extirpating of Popery, infused seditious inclinations into the hearts of men against the present government of the Church, with many libellous invectives against the State too” (Clarendon i Prior & Burgess 2011: 2)

Lige siden Clarendons *History of the Rebellion* har alle historikere haft noget at sige om religionens rolle i at frembringe konflikten. Den skotske oplysnings filosof og

---

¹⁴ Algeron Sidney (1623-1683) var udover at være oberst i New Model Army, skribent og republikansk teoretiker. Sidney var med til at udstede dødsdommen over Charles d. 1 og måtte efter monarkiets restaurering flygte i eksil. Blev opsporet og i 1683 henrettet for højforræderi mod den engelske stat

¹⁵ Værket blev udgivet i 1698 – 15 år efter Sidneys død

¹⁶ Laurence Hyde (1641-1711) var statsmand og skribent, som oprindeligt støttede James d. 2, men senere støttede *the Glorious Revolution* (1688-89)

historiker David Hume (1711-1776) betonedede den *religiøse fanatisme* og *entusiasme* i eskaleringen af borgerkrigen:

”Enthusiasm produced the most cruel disorders in human society, infusing the deluded fanatic with the opinion of divine illuminations, and with a contempt for the common rules of reason morality and prudence” (Hume i Prior & Burgess 2011: 3)

Den fanatiske ånd blev således ifølge Hume sluppet løs under den engelske revolution som førte til en opløsning af alle civiliserede forhold og samfundsforpligtelser. Historisk har det fra begyndelsen været omstridt, hvorledes man skulle betegne den krise, der fandt sted i midten af 1600-tallet i England. Efter monarkiets restaurering i 1660 kunne man i England som skribent ikke referere til begivenheden som en borgerkrig eller en revolution, da dette kunne opfattes som en støtte til oprøret (Armitage 2009: 4).

Den første historiker der brugte betegnelsen *English Revolution* var paradoksalt nok en franskmand, nemlig historikeren Francois Guizot (1787-1874) i værket *Histoire de la révolution d’Angleterre* (1826). Guizot forklarer at de to revolutioners analogi (den engelske og franske revolution red) er sådan at den anden (den engelske) aldrig ville kunne forstås uden at den anden (den franske) havde fundet sted (Guizot 1826). For Guizot var den engelske revolution en succes, mens den franske var en fiasko. Svaret lå primært i den engelske revolutions religiøse karakter, som var præget af *moderation* og *konservatisme*. Guizot så den engelske revolution som en religiøs kamp, som på trods af revolutionens ”udskejelser”, herunder mordet på Charles I, medførte basis for et tilhørsforhold mellem monarkiet og protestantismen i slutningen af det 17. århundrede (Prior & Burgess 2011: 6).

4. Whig-historikerne

Den første teoretiske skole vi skal stifte bekendtskab med er Whig-historikerne. Whig-historikernes fremstilling af den engelske borgerkrig prægede britisk historiografi i 19 århundrede og starten af det 20 århundrede. Dog kan Whig-historikernes fremstilling siges at have rod helt tilbage i det 17 århundrede med antagelsen om, at parlamentet forsvarede retssamfundet, ejendomsrettigheder og de individuelle frihedsrettigheder mod et autokratisk monarki (Hughes 1991: 5). Whig-historikernes fremstilling kan ses som klassisk liberalistisk og opstod under dronning Victorias regeringstid (1837-1901), hvor Storbritannien oplevede en høj grad af industrialisering, velstand og vækst. Det 19 århundrede blev i historieskrivningen en kamplads mellem *Whigs* (det liberale parti) og *Torries* (de konservative). Dette blev også afspejlet i historieskrivningen, hvor Whig-historikere så sig som arvetagerne til parlamentets kamp for frihed og retfærdighed mod kongens tyranniske styre, mens de konservative forsvarede monarkiet (Richardson 1988: 4). Af prominente Whig-historikere kan nævnes Thomas Babington Macaulay (1800-1859), Henry Hallam (1777-1859), George Brodie (1786-1867) og Samuel Rawson Gardiner (1829-1901). Jeg har i dette afsnit valgt at analysere Gardiners værk *the first two Stuarts and the Puritan Revolution* (1898) for derigennem at belyse hans forståelse borgerkrigen og religionens karakter.

4. 1 Samuel Rawson Gardiner (1829-1901)

Gardiner var en engelsk historiker, der blev uddannet ved *Winchester College* og *Christ Church* i Oxford og var fra 1876 professor ved *Kings College* i London. Som historiker skrev Gardiner lærebøger og hans historiske metode baserede sig på primære kilder, hvor dele af hans forskning blev til gennem et tæt samarbejde med *Historical Manuscripts Commission* (Richardson 1988: 84). Karakteristisk for Gardiners skrivemåde er ifølge R.C. Richardson, at den er meget detaljeret og til forskel for andre Whig-historikere antager en vis afdæmpethed i sin historiske udlægning (Richardson 1988: 74)

I dette afsnit vil hovedfokus være på Gardiners *the first two Stuarts and the Puritan Revolution* (1898) som vil blive belyst. Der kan i Gardiners ses en stor vægtning på den parlamentariske frihed, og der fornemmes i Gardiners udlægning en vis uundgåelighed af borgerkrigens udbrud. Betegnelsen *Puritan Revolution* er helt central i Gardiners værker, og er siden hen blevet synonym med Gardiners fremstilling af borgerkrigen. Om puritanismens rolle i revolutionen, skriver Gardiner i bogen *the History of the Great Civil War* (1893):

”Above all, it was Puritanism which gave to those whose energies were most self-centred the power which always follows upon submission to law. Puritanism not only formed the strength of the opposition to Charles, but the strength of England itself. Parliamentary liberties, and even parliamentary control, were worth contending for” (Gardiner i Richardson 1988: 86)

Vi ser i ovenstående citat, hvordan puritanismen forstås som en central kraft i kampen med Charles, hvor puritanismen sidstilles med parlamentets og nationens interesser. Begrebet *Puritan Revolution* indtager også en central rolle i bogen *the first two Stuarts and the Puritan Revolution* (1898). I bogen ses puritanismen¹⁷ i et *langsigtet perspektiv* (tilbage til James I’s Stuart-husets første regent) og som en drivkraft i de revolutionære begivenheder. Bogen på 214 sider er strengt kronologisk opdelt – startende fra Tudor-monarkiet og frem til revolutionen i 1688 markeret ved parlamentarismens indførelse.

Gardiners indskrives sig i en Whig-tradition ved særligt at stille skarpt på forholdet mellem religiøs frihed og parlamentarismen: *”In England...the problem of religious liberty was worked out in close connection with the problem of parliamentary government”* (Gardiner 1898: v) Charles regerede således despotisk, mens parlamentet ses som forkæmper for ytringsfrihed og frihedsrettigheder. Karakteristisk for Gardiners liberale historiesyn er hans fremstilling af puritanerne som forkæmpere

---

¹⁷ Gardiner skriver om puritanerne: *”During their exile in the reign of Mary, the Puritans, as they afterwards came to be called, learned from the disciples of Calvin, the great French teacher of Geneva, a special system of doctrine and discipline; a system in which the heart and soul were sustained by the intellectual appreciation of theological truths, rather than by the outward actions of the body”* (Gardiner 1898: 2)

for politisk frihed, hvor *the Puritan Revolution* lagde fundamentet til parlamentarismens indførelse ved revolutionen i 1688 (Ibid. 212-213). Gardiner ser borgerkrigens udbrud som et resultat af en magtkamp mellem Charles I og *House of Commons*. I denne magtkamp var *House of Commons* umiddelbare styrke dets *konservatisme* og modvilje Charles reformer:

”The king and the bishops were rejected because they were promoters of change, because they had attempted to impose by force a form of religion which was distasteful to large classes of the community” (Gardiner 1898: 130)

Den puritanske opposition opstod under James I's regeringstid og udelukkelsen af puritanerne fra *Church of England* som blev set som krænkende og være forårsaget ud fra religiøse motiver. Med udnævnelsen i 1633 af ærkebiskop William Laud som af Gardiner beskrives som ”ungentle in all his doings”, øgedes de religiøse spændinger med puritanerne over lokale skikke i kirkesognene – hvor flere puritanere krævede et stop for lokale drukgilder – hvilket Laud nægtede at bøje sig for og krævede fuld lydighed (Ibid. 88-90). Utilfredsheden fra den puritanske opposition fik ifølge Gardiner også et udtryk inden i *House of Commons*, særligt i forhold til Englands udenrigspolitik:

”The fear of danger to Protestantism from the engagements with Spain and from the engagements of Charles with France, had produced its effect upon the temper of the upper classes of the nation which were mainly represented in the House of Commons” (Gardiner 1898: 65)

De religiøse splittelser i England ses af Gardiner i en bredere europæisk kontekst, hvor trediveårskrigen raserede det europæiske kontinent og frygten for en katolsk aggression mod England voksede. Selvom puritanerne i 1620'erne ifølge Gardiner kun udgjorde en lille minoritet, var flertallet af englændere vokset op med Calvins prædestinationslære¹⁸ og så enhver afvigelse fra den som en kapitulation til den katolske kirke (Ibid. 66). Gardiner skriver om puritanernes fremkomst:

---

¹⁸ Calvin prædestinationslære tager udgangspunkt i at frelsen er uafhængig af menneskets gerninger, hvor Gud for evighed har besluttet, hvem der frelses og hvem der fortabes.

”Whilst the mass of thinking men was thus lashed into indignation against anything which savored of faithlessness to Protestantism, there was a small but growing minority amongst the clergy which cared very little for the tyranny of the Emperor and the Pope in Germany, and very much for the tyranny of the dominant Calvinist at home” (Gardiner 1898: 66)

Puritanismen voksede ifølge Gardiner frem som en opposition inden for *Church of England* og i *House of Commons* hvor de gradvist antager i styrke. Oliver Cromwell (1599-1658), lederen af parlamentshæren og senere *Lord Protector* var således ifølge Gardiner inspireret af *”the higher spiritual life of Puritanism”* (Ibid. 143).

Efter parlamentshærens sejr i borgekrigen var revolutionen sikret og med Cromwell’s død i 1658 var den puritanske revolution blevet fuldbyrdet:

”With Oliver’s death the Puritan Revolution had fulfilled its appointed destiny. Starting from a double origin – the political desire to make the will of the nation paramount over the will of the Court, and the religious desire to keep Protestantism pure from Laudian innovations – the Long Parliament had been completely succesful in overpowering the king” (Gardiner 1898: 191)

Revolutionen ses som havende både et *politisk* og *religiøst* formål. Politisk udtrykt gennem nationens vilje – *”will of the nation”* – og religiøst ved at holde afvise ærkebiskop Lauds reformer og derved holde protestantismen ren. Der er således i Gardiners udlægning en nær sammenhæng mellem religiøse og politiske spørgsmål: *”The religious question of toleration¹⁹ or not toleration was naturally connected with a political question about the mode in which the war was conducted”* (Ibid. 145).

Parlamentshæren kæmpede således for et suverænt Parlament og frihed til at udtrykke sin mening frit – og Gardiner taler i den forbindelse om *”the spirit of the English people”*. Der kan i Gardiners værker spores en vis britisk nationalisme udtrykt i en sammensmeltningen af nationens, befolkningens og parlamentets interesser. Dog er

---

¹⁹ Den religiøse frihed og tolerance blev ifølge Gardiner proklameret af parlamentshæren og var gældende for alle med undtagelse af katolikker (Gardiner 1898: 155)

Gardiners værker essentielle i borgerkrigens historiografi og hans begreb *Puritan Revolution* har været genstand for kontrovers lige siden²⁰.

---

²⁰ Se bl.a. Christopher Hill's artikel "*Irreligion in the Puritan Revolution*" i McGregor & Ray (191-211) og Ann Hughes *The Causes of the English Civil War* (1991) s. 97

5. Efterkrigshistorikerne – borgerkrigen og socialhistorien

Indledning:

I dette afsnit vil nogle af de socialhistorikere, der har præget historiografien i det 20 århundrede blive gennemgået og udvalgte værker analyseret. Socialhistorikerne kan siges at udgøre en broget skare, hvor flere af disse har et marxistisk udgangspunkt. Socialhistorikerne har det tilfælles at de tager udgangspunkt i langsigtede økonomiske og sociale forklaringsrammer på revolutionen og borgerkrigens udbrud. Religionen forstås i den sammenhæng overvejende i et langsigtet perspektiv, og flere socialhistorikere tillægger de radikale religiøse ideer og bevægelser en stor rolle. De socialhistoriske værker prægede historiografien i efterkrigsårene og frem til 70'erne. Nyere postrevisionistiske og neomarxistiske historikere har også fundet inspiration i socialhistorikernes metodologi, hvilket også ses i nyere værker om borgerkrigen²¹.

---

²¹ Se Jame Holstun's *Ehuds Dagger – Class Struggle in the English Revolution* (2000) og John Walters *The People and the English Revolution Revisited* (2006)

5.1 R.H. Tawney (1880-1962)

R.H. Tawney var en engelsk økonomisk historiker ved *London School of Economics*, kristen socialist og mangeårigt medlem af Labour, hvor han også fungerede som politisk rådgiver. Tawney blev igennem sine studier af den engelske borgerkrig i særlig grad er kendt for artiklen ”The Rise of the Gentry 1558-1640” og bogen *Religion and the Rise of Capitalism* – begge disse vil blive analyseret i dette afsnit.

I Tawney’s artikel ”The Rise of the Gentry 1558-1640” som blev bragt i *Economic History Review* i 1941, er det hovedtesen at magtforskydninger i samfundet i årene fra 1558-1640 forsagede borgerkrigens udbrud – hvor den jordejende lavadel vandt økonomisk magt på bekostning af det gamle aristokrati, hvis magt var svindende (Tawney 1978). Denne magtforskydning i årene 1558-1640 satte, ifølge Tawney, skub i en kapitalistisk udvikling, som kulminerede i borgerkrigens udbrud i 1640.

Ifølge Tawney var den engelske reformation en afgørende begivenhed, hvis man skal forstå perioden, der leder op til borgerkrigen; da omfordelingen af klostrenes jorder, betød at biskopper mistede deres økonomiske magt og de kirkelige besiddelser blev underlagt markedet. Dermed blev en stor mængde ejendom frigivet som enten kunne forpagtes, blive optaget lån i eller blive solgt (Tawney 1978: 97). Jorder som hørte under kongens besiddelser blev under den politiske krise i 1640 af parlamentet sat til salg på markedet – summen var i omegnen af 2,000,000 pund. Denne transaktion blev fulgt af salget af godser, som tilhørte biskopper, domprovster og andre gejstlige (Ibid. 80).

Som økonomisk historiker var Tawney interesseret i kapitalismens udvikling i 16 og 17 århundredes England, hvor det ifølge Tawney var ubalancen mellem de økonomiske realiteter og de den politiske struktur, der frembragte borgerkrigen:

”The fall of the monarchy was hastened by the measures taken by the Tudors to preserve it. Its collapse was not a matter for surprise, but as natural and inevitable as the dead of an individual. It was not the Civil War which had destroyed the old regime, but the dissolution of the social foundations of the old regime which had caused the Civil War” (Tawney 1978: 75)

Årsagerne til den engelske borgerkrig skal således ifølge Tawney findes i langsigtede økonomisk og sociale forandringer, hvor *the Gentry* (lavadelen) udgjorde det økonomisk mest progressive element. Kapitalister opkøbte og spekulerede i landbrugsjord ikke med øje for selv at erhverve sig det, men for at sælge videre med øget profit. Der foregik således en udvikling, hvor de prominente handelskapitalister i London og de større byer også bliver store jordejere (Ibid. 98). Der sker således ifølge Tawney en fusionering mellem de jordbesiddende klasser og de kommercielle klasser:

”The landowner living on the profits and rents of commercial farming, and the merchant or banker who was also a landowner, represented, not two classes, but one class” (Ibid. 99)

Den kapitalistiske udvikling i engelsk landbrug og den økonomiske omskiftelighed ruinerede ifølge Tawney mange aristokratiske familier, mens konkurrencedygtige (stor)bønder og forretningsmænd var bedre til at høste frugterne af det kommercielle fremskridt (Ibid. 105). Lavadelen (*”the gentry”*) var således den klasse, der havde haft størst gavn af reformationen:

“Hence while as a class, they have gained most by the dissolution, they did not only succeed in retaining their acquisitions, but continued to add to them in the course of the next century” (Ibid. 105)

Den spæde kapitalistiske udvikling i England kan således, ifølge Tawney føres tilbage til reformationen og er en udvikling, der fortsætter frem til den engelske borgerkrigs udbrud. Som økonomisk historiker underbyggede Tawney sin tese om *the Rise of the Gentry* med statistikker, som viser et fald af antallet af godser besiddet af aristokratiet og stigende vigtighed af de mellemstore landejere (se tabellen ibid. 123).

Når der stilles skarpt på religionens rolle i borgerkrigen, bliver Tawney særlig aktuell med bogen *Religion and the Rise of Capitalism* fra 1926. I bogen på 334 sider ønsker Tawney at vise en sammenhæng med kapitalismens udvikling og protestantismens opståen. Tawneys bog blev skrevet i lyset af den tyske sociolog Max Webers (1864-1920) værk *Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus* fra 1912.

Tawney bog kan ses som modificering af Webers tese om den protestantiske etik²² (Richardson 1988: 100). Puritanismen betegner Tawney som ”The school master of the English middle classes”, hvor der eksisterer gensidigt samspil mellem puritanismen og det omgivende samfundet, som på den længere bane, gjorde puritanismen til ”the religion of trade” (Tawney 1926: 211). Puritanismens fokus på disciplin, ædruelig fornuft og økonomisk individualisme gjorde den således forenelig med kapitalismens fremvækst. Om puritanismens karakter og rolle op til borgerkrigens udbrud, skriver Tawney:

”There was in Puritanism an element which was conservative and traditionalist, and an element which was revolutionary... That it swept away the restrictions imposed by the existing machinery is true; neither ecclesiastical courts, nor High Commission, nor Star Chamber could function after 1640. But if it broke the discipline of the Church of Laud and of the State of Stafford, it did so but as a step towards erecting a more rigorous discipline of its own” (Tawney 1926: 211)

Puritanismen havde i særlig grad støtte blandt middelklassen ”the middle rank” eller ”the middle sort of men” som udgjorde puritanismens og parlamentshærens sociale base, hvorimod de fattige og aristokratiet tenderede til at støtte kongen. (Tawney 1926: 202). Ifølge Tawney ses puritanismen som en appel til de økonomisk handelsklasser, hvor puritanismen tilbød en moralsk trosbekendelse, hvor de religiøse pligter og handelsselskabernes økonomiske behov forenes (Ibid. 238). Den engelske revolution var derfor ifølge Tawney en *bourgeois revolution*, selvom borgerskabet var splittet og befandt sig på begge sider under borgerkrigen.

Tawney’s historiske fremgangsmåde tager udgangspunkt i et materialistisk historiesyn, hvor spørgsmålet om den sociale fordeling af ejendom er central. Dette var også af afgørende betydning for det 20 århundredes marxistiske socialhistorikere (se næste kapitel). Således fandt socialhistorikere som Christopher Hill og Lawrence Stone, ifølge R.C. Richardson stor inspiration i Tawney’s værker (Richardson 1988: 108-111). Selvom Tawney ikke kan siges at have grundlagt en teoretisk skole inden

---

²² Max Webers tese var at den protestantiske bevægelse fremmede den kapitalistiske udvikling – modsat Tawney som mente at der var tale om et gensidigt samspil mellem puritanismen og samfundet (Richardson 1988: 101)

for historiografien, har hans metodiske fremgangsmåde flere ting til fælles med en marxistiske fortolkningsmodel. Det var således ifølge Tawney de *længerevarende økonomiske strukturer* som strækker sig tilbage til den engelske reformation som bliver afgørende for at forstå borgerkrigens udbrud over 100 år senere. Tawney's bidrag til historiografien skal her findes i hans *økonomiske* indgangsvinkel til religionens og puritanismens rolle, herunder de materielle motiver, der lå bag den.

5.2 Christopher Hill (1912-2003)

Christopher Hill (1912-2003) var en fremtrædende engelsk marxistisk historiker, som var medlem af det engelske kommunistparti fra 1934, og i 1946 var med til at stifte *Communist Party Historian Group*. I 1952 var Hill med til at stifte det anerkendte britiske historie tidsskrift *Past and Present* sammen med bl.a. Maurice H. Dobb (1900-67), E.P. Thomson (1924-93), Dorothy Thompson (1923–), Eric Hobsbawm (1917–2012) og Lawrence Stone (1919-99). Hill var en del af kommunistpartiets intellektuelle fløj udgjordes af der udover Hill, inkluderede John Saville og E.P. Thompson, som kritiserede det britiske kommunistpartis støtte til invasionen af Ungarn i 1956, hvilket førte til Hills udmeldelse af partiet i 1957 (Richardson 1988: 117).

Hill arbejde som historiker inden for en marxistisk fortolkningsramme, men fandt også inspiration i bl.a. Max Webers begrebsapparat. I dette afsnit vil værkerne *the English Revolution* (1940), *Puritanism and Revolution* (1958), *The Century of Revolution 1603-1714* (1961), *Society and Puritanism in Pre-Revolutionary England* (1964), *The World Turned Upside Down* (1975) og *Irreligion in the "Puritan" Revolution* (1984) blive analyseret.

Det første større udgivelse fra Christopher Hill om borgerkrigen var *The English Revolution* som var bog/artikelsamling fra 1940, hvis formål var at markere 300 års jubilæet for den engelske revolution, som ifølge Hill var "perhaps the most important event that has yet occurred in English history" (Hill 1940: 9). Hills værk ses som en del af en marxistisk forskningstendens i 40'erne, som var en vigtig periode for udviklingen af den marxistiske historiografi (Richardson 1988: 114) .

I bogen argumenterer Hill, at den engelske revolution og borgerkrig skal ses som en stor *social bevægelse* på højde med den franske revolution. En gammel samfundsorden som var feudal blev smadret og en ny kapitalistisk social orden blev sat i dens sted (Hill, 1940: 9). Hill ser den engelske revolution som progressiv ikke af moralske grunde som eksempelvis Whig-historikere, men fordi begivenheden, ifølge Hill, dannede grundlag for kapitalismens udvikling og dermed en mere rimelig distribution af den rigdom som kapitalismen generede på et højere samfundsniveau. Grundlæggende forstås den engelske revolution og borgerkrig ud fra Hill's marxistiske historiesyn som en *klassekrig*:

"The Civil War was a class war, in which the despotism of Charles I was defended by reactionary forces of the established Church and feudal landlords. Parliament beat the King because it could appeal to the enthusiastic support of the trading and industrial classes in town and countryside, to the yeomen and progressive gentry, and to wider masses of population whenever they were able by free discussion to understand what the struggle was really about" (Hill 1940: 9)

Den engelske borgerkrig forstås dermed som en kamp mellem to samfundssystemer (feudalisme vs. kapitalisme red.) – og ligesom den franske revolution, ses som en kamp for politisk, økonomisk og religiøs frihed fremført af middelklassen og borgerskabet, som groede i velstand og styrkede den fremvoksende kapitalisme.

Borgerkrigen var ikke blot en krig inden for overklassen – *"All sections of society in southern and eastern England brought in their contributions to help the overthrow of the feudal social order"* (Hill 1958: 58). Den engelske revolution dateres af Hill til årene 1640-1660, begyndende med den parlamentariske krise i 1640 og det efterfølgende *Long Parliament*, over til borgerkrigens udbrud 1642 og opbyggelsen af New Model Army som lagde grunden til parlamentshærens afgørende sejr ved Marston Moor (1644) og Naseby (1645) (Hill 1940: 61& 63).

Om end både Hill og whig-historikerne, herunder Gardiner i en liberal kontekst anskuer den engelske revolution som fremskridtsvenlig, mener Hill, at Whig-historikerne tilslører revolutionens *klassenatur*, herunder at den engelske revolution var en *Bourgeois Revolution*, hvor borgerskabet blev den nye herskende klasse:

”The Whigs stress the progressive nature of the revolution, and slur over the fact that the class that took the lead in the revolution and most profited by its achievements was the bourgeoisie²³” (Ibid. 14)

Religionens rolle i borgerkrigen forstås i *the English Revolution* (1640) grundlæggende gennem modstridende *klasseinteresser*, hvor det ifølge Hill er forsimplet blot at anskue borgerkrigen udelukkende som en krig mellem to religioner, *puritanisme* og *anglicanisme*:

”Certainly religious squabbles fill many pages of the pamphlet literature of the seventeenth century: both sides justified their attitude ultimately in religious terms, believed they were fighting God’s battles. But “religion” covered something much wider... What men were fighting about was the whole nature and future development of English Society” (Hill 1940: 15-17)

Kirken ses i Hills optik som en vigtig politisk institution, hvor det for et individ i 17 århundredes England ikke gav mening at skelne mellem politik og religion. Kirken vejledte mennesket gennem livet og præster og biskopper betragtes af Hill som en slags embedsmænd i regeringens administrative maskine. Kirken blev derfor i den engelske revolution en vigtig institution at vinde kontrol over, da det var et vigtig *medie- og propaganda institution*:

”The Church, then, defended the existing order, and it was important for the Government to maintain its control over this publicity and propaganda agency. For the same reason, those who wanted to overthrow the feudal state had to attack and seize control of the Church” (Hill 1940: 16)

Med en svag og ikke-centraliseret stat som England, havde sognepræsten en stor magt i lokalsamfundene, da han havde adgang til hver husstand og således kunne fortælle

---

²³ Hill har senere modificeret sit begreb ”bourgeois revolution” i artiklen *A Bourgeois Revolution?* fra 1980, hvor han dog stadig fastholder termen *bourgeois revolution*, men samtidig slår fast, at revolutionen ikke blev ført an af eller var fremønsket af borgerskabet. Dog er Hills argument, at revolutionen var en ”bourgeois revolution” i den forstand, at udfaldet af borgerkrigen skabte forhold som var langt mere favorable for udviklingen af kapitalismen end dem som havde eksisteret før 1640 (Hill 1980: 2)

landsbyboerne, hvad de skulle tro og hvordan de skulle gebærde sig. Under de givne forhold i 1600-tallets England blev *sociale* konflikter, ifølge Hill, uundgåeligt også til *religiøse* konflikter, hvor hver samfundsklasse søgte at pålægge det religiøse livssyn, der passede bedst til deres behov og interesser (Ibid. 17) I Hills værk fra 1958 *Puritanism and Revolution* går Hill tilbage til den engelske reformation (1529-40) under Henrik VIII for at finde de sociale og økonomiske rødder til den engelske revolution og borgerkrig:

”(The English Reformation red.) *had economic and social consequences, which played their part in preparing for the Revolution of 1640-49. The most obvious effect of the Reformation in England was the weakening of the Church as an institution*” (Hill 1958: 42)

I bogen vægter Hill religiøse forklaringer på, at flere af aristokratiets *gentlemen* støttede parlamentet imod Charles I. Dette bl.a. af frygt for en generhverve af kirkens godser i England, som Charles I havde påbegyndt i Skotland og Irland (Ibid. 54). Frygten for en tilbagevenden til katolicismen frastødte ifølge Hill mange af Charles I's naturlige støtter:

”*In 1641 it was undoubtedly fear of Catholicism that deprived the King, at various critical moments, of his natural allies, the peers: and it is reasonable to suppose that the hostility of these great landowners to Popery was not exclusively theological*” (Hill 1958: 54)

Det var ifølge Hill ikke kun religiøse modsætninger men også økonomiske interesser på spil som forbandt lavadelen ”the gentry” til de én af de to sider under borgerkrigen. Disse bånd var stærke nok til at få protestantiske jordejende royalister til at acceptere parlamentets sejr frem for at kæmpe side om side med irske katolikker (Ibid. 54).

I Hills bog fra 1961 – *The Century of Revolution 1603-1714* er et *mikrohistorisk*²⁴ studie af religionens betydning for datidens befolkning – hvor kirken ses som et

---

²⁴ Mikrohistorien var oprindeligt et italiensk fænomen, der udviklede sig i løbet af 70'erne med den historikeren Carlo Ginzburg i spidsen. Den mikrohistoriske historieskrivning tager udgangspunkt i meget små enheder såsom tilsyneladende betydningsløse enkeltindivider, institutioner, byer eller

center for det offentligt liv og underholdning, såvel som lokal administration og beskatning. Hill ønsker at vise en sammenhæng mellem protestantismens (puritanismens) opståen og udviklingen af kapitalismen.²⁵

”Puritan ways of thought contributed to the development of a capitalist outlook; most historians would agree that there is some connection between the Puritan and the bourgeois virtues” (Hill 1961: 73)

Samme argument om en sammenhæng mellem kapitalismens fremkomst og puritanismen tages op i bogen *Society and Puritanism in Pre-Revolutionary England* (1964) som er et omfattende værk på 520 sider. Her ses puritanismen som det fremspirende borgerskabs ideologi, som ifølge Hill var udbredt blandt *”the industrious sort of people”*. Puritanismen lagde, ifølge Hill, vægt på arbejdets dyder – rakkede ned på de dovne og fattige – og erklærede krig mod de irrationelle og festlige vaner som herskede i landsbysamfundet (Hill 1964: 124-144). Der er Hills hovedargument i bogen, at der var *”nontheological reasons for supporting the puritans”* og at puritanismen udgjorde et livssyn som var dybt rodfæstet i det engelske samfund ved samtidig at opfylde en social funktion, der modsvarede den tidlige kapitalismes krav om kapitalakkumulation (Hill 1964: 510).

Denne tolkning er i tråd med Hills *Bourgeois Revolution* og der kan hos Hill identificeres en teoretisk inspiration fra Max Webers generelle tilgang til analyse af religion, ideer og samfund. Ifølge Hill resulterede den engelske revolution i *”the triumph of the protestant ethic”*, hvor den protestantiske etik defineres som den herskende klasses ideologi med klar appel til mange i middelklassen om deres religiøse pligt til at pålægge de lavere klasser disciplineret arbejde:

”The ethic was most easily absorbed by the industrious middle classes in town and country....It gave a moral energy, a conviction of righteousness, that enabled them to carry out heroic feats of political revolution, and to endure that more humdrum day-

---

landsbyer for derigennem at afdække historiske mønstre og processer af mere omfattende rækkevide (Harbsmeier i Koefoed & Pedersen 1999: 7).

²⁵ Hill syn er her i tråd med Tawney’s tese omkring sammenhængen mellem kapitalismens udvikling og protestantismens opståen i bogen *Religion and the Rise of Capitalism* (Se forrige kapitel 5.1)

to-day struggle to save and accumulate the capital which was indispensable to business success” (Hill 1975: 324)

Ovenstående er et citat fra Hills bog *The World Turned Upside Down – Radical Ideas During the English Revolution* fra 1975. Hill belyser udover puritanismens ideologiske rolle under revolutionen den religiøse radikalisme²⁶ og de religiøse sekter²⁷ som overtog dele af den *puritanske ideologi* under revolutionen i 1640’erne og 50’erne for at tilpasse den til deres egne ”*counter-bougeois purposes*” (Hill 1975: 324-43). Hills hovedfokus er på den mislykkede revolte inden for revolutionen og historieperspektivet i bogen er forneden ”*History from below*”²⁸, herunder hvordan almindelige mennesker igennem revolution forsøgte at løse deres egne problemer ved aktivt at deltage i den politiske kamp:

”Within the English Revolution of the mid-seventeenth century which resulted in the triumph of the protestant ethic – the ideology of the propertied class – there threatened another, quite different revolution. Its success might have established communal property, a far wider democracy in political and legal institutions, might have established the state church and rejected the protestant ethic” (Hill 1975: 1)

Religionen er også i fokus i Hill’s artikel *Irreligion in the ”Puritan” Revolution* (1984), hvor det er Hills centrale argument i artiklen; at borgerkrigen både var en *religiøs* og *social* konflikt. Det var til dels en religiøs konflikt, som følge af de lavere klassers inddragelse i politik, men også en *social konflikt*, hvor ”in the long run the radicalization of politics had a secularizing effect” (Hill i McGregor & Reay 1984: 209).

---

²⁶ Hill antyder i bogen at den religiøse radikalisme som prægede revolutionen gennem 1640’erne og 50’erne var vokset ud af de forsatte traditioner for sekterisk religiøsitet som havde overlevet siden reformationen – i sær blandt herreløse og fattige mænd fra højlandet og skovene, herunder de økonomisk tilbagestående dele af landet (Ibid. 39-56).

²⁷ Hill har i bogen fokus på religiøse sekter som Levellers, True Levellers, Muggletonians Seekers, Ranters og Quakers under revolutionen (Hill 1975),

²⁸ Hill fandt stor inspiration i den britiske marxist A.L. Morton (1903-87) som udviklede ”history from below” i 1930’erne og 40’erne. Mortons mål med sine historiske værker var en generhvervelse af det britiske folks historie – hans hovedværk var *A People’s History of England* (1938). (Se Burgess & Festenstein 2011: 2-7).

Vi ser igennem Hills forfatterskab en *socialhistorisk* tilgang – med betoning af sociale og økonomiske årsager til borgerkrigen. Der kan dog spores en udvikling i Hills forfatterskab, hvor de tidligste værker hovedfokus ligger på økonomisk og politiske aspekter. Igennem 60'erne kan identificeres et *mikrohistorisk* perspektiv som kommer til udtryk gennem Hills fokus på de religiøse og radikale ideers indvirkning på de lavere klasser, herunder befolkningslevevis ("History from below")²⁹. For Hill kan religionen ses som en reel historiske kraft, hvor sociale, økonomiske og politiske ideer ofte blev udtrykt i religiøs sprogdragt som var med til at forme ideer og holdninger.

5. 3 Brian Manning (1927-2004)

Brian Manning var en ledende engelsk marxistisk historiker inden for studiet af den engelske borgerkrig, og var oprindeligt elev af Christopher Hill. Manning blev senere professor ved *University of Ulster* og arbejdede i mange år for det britiske historiske tidsskrift *Past & Present*. I dette analyseafsnit vil religionens betydning i Mannings hovedværk – *The English People and the English Revolution* (1976), blive belyst. Mannings hovedargument er, at det engelske folk (*The English People* red.) spillede en afgørende rolle i udbruddet af borgerkrigen:

"The initiative was held not by the ruling gentry, but by the commons, led by the people of the middle sort" and motivated by economic frustration and class hatred"
(Manning 1976: 1)

For Manning handler det om at beskrive og forklare det *folkelige engagement* i revolutionen, og hvordan dette engagement påvirkede revolutionen og borgerkrigen. Manning lægger vægt på den store folkelige interesse i politik under revolutionen, herunder inddragelse af de lavere klasser i Parlamentsvalgene (Ibid. 13-14). Revolutionen ses af Manning ud fra klasse modsætninger, hvor "the middle sort of

---

²⁹ Se også Richardson (1988): 116 & 124 og Georg G. Iggers (1975): 123-127

people”³⁰ stod i klasse modsætning til den regerende aristokratiske elite³¹. Manning ser religionen i lyset af disse klasse modsætninger, hvor de økonomiske forhold vægtede højere end religiøse og politiske spørgsmål for de brede befolkningmasser:

“the well-to-do remained concerned primarily with political and religious issues, but amongst the lower classes bread-and-butter questions loomed larger. At the same time the economic distress caused the middling and poorer people to involve themselves in politics and to take part in demonstrations. They would not have become so involved if the crisis had been concerned purely with political and religious questions.” (Manning 1976: 102)

Manning anerkender på trods af hans vægtning af økonomiske forhold over de religiøse, frygten i befolkningen for en tilbagevenden til katolicismen, herunder de vedvarende rygterne om en religiøs sammensværgelse mellem Ærkebiskop Laud og Paven, som en vigtig faktor i befolkningens oprør i London 1640 (Manning 1976: 33).

Puritanerne spillede ifølge Manning en vigtig rolle i at organisere opstanden mod Laud, hvilket ”led to a flow of popular sympathy and support towards the puritans and the spread of the most radical protestantism” (Ibid. 42). Manning ser dermed puritanismen som et essentielt element i den folkelige kamp mod aristokratiet med base blandt ”the middling sort”:

”Puritanism inspired a concept of godliness that helped to create a self-conscious middle sort of people. It distinguished them from the poor on the one hand and from the rich on the other” (Manning 1976: 178)

Puritanismen forstås af Manning som havende en frigørende indflydelse på befolkningen, hvor puritanismen blev formet ud fra det folkelige engagement i revolutionen som skabte en form for klassebevidsthed blandt ”the middling sort of

---

³⁰ ”The middle sort of people” forstås af Manning som de små vareproducenter såsom selvejerbønder, håndværkere og forretningssejere (Manning 1976: 171)

³¹ Her erklærer Manning sig implicit uenig med eksempelvis Tawney som ser konflikten som en kamp mellem et fremspirende borgerskab og en svindende feudalt aristokrati (Ibid. 9)

people”. Dermed blev puritanismen et omdrejningspunkt og udtrykt gennem middelklassens økonomiske frustration og had til overklassen:

”Puritanism taught the middle sort of people to think for themselves and to assert their independence against king, lords and bishops... Godliness gave them status and ability to express their identity as a separate class; and it enable them to formulate and dignify their hostility towards the ruling class” (Manning 1976: 180)

Mannings marxistiske historiesyn fremtræder tydeligt i bogen gennem fokus på klassekampen som en drivkraft i revolutionen. Således kan Mannings alternative socialhistoriske fremstilling ses som et modsvar til den daværende revisionistiske fortolkning af borgerkrigen (Se kap 6), hvor der søges en rehabilitering af en socialhistoriske fortolkningsmodel. Da Mannings bog udkom i 1976 fik den en kritisk modtagelse, hvor et af kritikpunkter mod Mannings var, at han havde et for mekanisk syn på forholdet mellem loyalitetsforhold under borgerkrigen og klassesilhørsforhold, herunder at nedtoningen af vidnesbyrdet om eksistensen af *popular royalism, neutralism and localism* (Walter 2006: 172). Dog satte Mannings kontroversielle bog gang i en omfattende diskussion af revolutionens sociale karakter og det folkelige engagement i den. Mannings fremstilling er af historikere blevet betegnet som Manning-tesen eller *Manning's Thesis*³² og indskrives i en marxistisk historietradition, hvor hovedfokus er på den engelske befolknings politiske aktiviteter og bevidsthedsniveau³³.

5.3 Lawrence Stone (1919-99)

Lawrence Stone var en engelsk/amerikansk historiker og professor ved Princeton University, der studerede den engelske borgerkrig. Stone var elev af R.H. Tawney og hans mest betydningsfulde værker er *The Crisis of Aristocracy (1558-1641)* fra 1967 og *The Causes of the English Revolution 1529-1642* (1972). Sammen med blandt

---

³² Se bl.a. John Walters *The People and the English Revolution Revisited* (2006) og Ander Holm Thomsens *Den engelske Revolutions socialhistoriske forudsætninger* (1992)

³³ Mannings værker har bl.a. inspireret den postrevisionistiske historiker John Walter til at videreudvikle en forståelse af klassesilhørsforhold under revolutionen (Walter 2006)

andre Christopher Hill var Stone en af grundlæggerne af det anerkendte og stadig eksisterende britiske tidsskrift *Past & Present* (Iggers 2008: 268).

Stone inddrager i sin historieforskning kvantitativt statistisk materiale og var tilhænger af en inddragelse af samfundsvidenskabelige metoder i historiefaget. Som historiker var Stone inspireret af Max Weber og så borgerkrigen som resulterende i langsigtede sociale, kulturelle og religiøse splittelser i det engelske samfund.

I Stone's bog fra 1972 *The Causes of the English Revolution 1529-1642* (167 sider) går han således helt tilbage til 1529, året for oprettelsen af *Reformation Parliament*, hele 111 år før revolutionen og borgerkrigen udbrød. Det er de langsigtede forklaringsmodeller, der for Stones, er i stand til at forklare årsagerne til den engelske revolution. I modsætning til andre marxistisk prægede socialhistorikere (som bl.a. Hill & Manning), mener Stone ikke at revolutionen var en klassekrig, da de brede masser forholdt sig passive under revolutionen:

"The revolution was certainly not a war of the poor against the rich, for one of its most striking features was the almost total passivity of the rural masses, the copyholders and agricultural labourers" (Stone, 1972: 54)

Stone ser den engelske revolution som en begivenhed, der fandt sted gennem et sammenbrud i den engelske statsmagt, *a socio-political breakdown* (1640-42), hvor aristokratiet sprækkede og mistede sin magtposition. Det var således en kamp mellem forskellige lag af lavadelen og aristokratiet "the propertied and near-propertied classes" om magten. Den engelske revolution skal således, ifølge Stones, forklares ud fra en general dysfunktion i samfundet stillet over for en stædig elite, der ikke ville give afkald på sine privilegier.

"The outbreak of the war itself is relatively easy to explain; what is hard is to puzzle out why most of the established institutions of State and Church collapsed so ignominiously two years before" (Stones 1972: 48)

For Stone tillægges religionen en fuldstændig afgørende rolle i borgerkrigen, og han argumenterer for, at de parlamentsmedlemmer der i 1620'erne og 30'erne var imod

Charles I af udelukkende konstitutionelle grunde, var mere tilbøjelige til at skifte tilbage over på kongens side end de parlamentsmedlemmer som af religiøse årsager, havde modsat sig kongen:

”Far more decisive than any socio-economic correlation is that with religion. In Yorkshire over one third of the Royalist gentry were Catholics, and over a half of the Parliamentarians were Puritans. To put it another way, of those who took sides, 90 per cent of all Catholics became Royalist, and 72 per cent of all Puritans became Parliamentarians” (Stone, 1972: 143)

Der kulturelle og religiøse forhold spiller for Stone en afgørende rolle i udbruddet af borgerkrigen. En revolution, forklarer Stone, har brug for ideer til give næring til den – uden ideerne kan der kun være tale om en revolte eller et kupforsøg (Stone 1972: 98). Puritanismen ses af Stone, som en *moralistisk religion*, som var medvirkende til at knytte de revolutionære sammen og give dem en urokkelig selvsikkerhed i troen på deres sag. Selvom parlamentsmedlemmerne af Stone, overvejende betegnes som reformatorer og ikke revolutionære, blev de påvirket af puritanerne, som ses som en radikal bevægelse blandt den lavere middelklasse (Stone 1972: 146). Om puritanismens sociale rødder, skriver Stone:

”The sociological roots of Puritanism are still obscure, but in England, as elsewhere, there was some correlation between cloth-working and religious radicalism. The spread of Puritanism among the lower middle class may therefore be related to the unusual size of England’s prime industrial activity” (Stone 1972: 99)

Stone lægger ser puritanismen som et set af nye sæt af værdier som kom til udtryk gennem *”a driving enthusiasm for moral improvement in every aspect of life”*, hvilket også afspejlede sig i puritanernes strenge moralkodeks. Puritanismens vigtigste politiske konsekvens var ifølge Stone *”was to create a burning sense of the need for Change in the Church and eventually in the State”*. Puritanismen ses i den sammenhæng som værende nationalistisk og resolut anti-katolsk og glorificerer englænderne som Guds udvalgte folk (Ibid. 99-100). De eksisterende religiøse og politiske splittelser i England blev således forværret under borgerkrigen, som skabte

social mobilitet og usikkerhed blandt de politiske eliter samt usikkerhed blandt fattige, som blev revet væk fra de traditionelle bånd til familie og slægtninge (Ibid. 112).

Stones værker er, ifølge historiografen Georg G. Iggers præget af, hvad der kan betegnes som *the cultural turn* i historiografien, hvor vægtning i særlig grad er på, hvordan ”voices of the past” opfattede den virkelighed, de selv var en del af (Iggers 2008: 274). Dette måtte ifølge Stone føre til en afvisning af historien som en social videnskab og i artiklen *The Revival of Narrative* (1979) erklærede Stone socialhistorien for død. I stedet var fokus på ”*the culture of the group, and even the will of the individual, are potentially at least as important agents of change as the impersonal forces of material output and demographic growth*” (Stones i Iggers 2008: 274).

I 1985 udkom Lawrence Stones med en revideret udgave af *The Causes of The English Revolution*. I kapitlet ”Second thoughts” in 1985 har Stone nogle præciseringer og nye tilføjelser til den første udgave af bogen i 1972 samt refleksioner over den historiografiske debats udvikling siden bogens udgivelse i 1972. I de 14 år efter den første udgivelse af bogen har revisionismen ifølge Stone gjort sit indtog i historiografien: ”*a flood tide of revisionist scholarship has washed over the whole field*” som han skriver (Stone 1985: 165). Dette til trods for at Stone’s vigtigste argumenter fastholdes i den reviderede udgave af bogen fra 1985, herunder det langsigtede kulturelle, religiøse og politiske perspektiv.

6. De revisionistiske historikere – borgenkrigen og det konservative oprør

Indledning:

De revisionistiske historikere dominerede i særlig grad historieforskningen om den engelske borgerkrigen i 1970'erne og 80'erne. Selvom revisionismen ikke kan ses som en sammenhængende teoretisk skole, er der nogle identificerbare årsagsforklaringer, der går igen hos de revisionistiske historikere. Revisionisterne har i særlig grad koncentreret sig om *kortsigtede* faktorer som forklaringer på udbruddet af borgerkrigen og er således gået imod whig-historikerne og marxisternes historiske fremstillinger som er blevet set som utilstrækkelige (Richardson 1988: 130). Det er således flere af de revisionistiske historikers tese, at 1600-tallets England var præget af en relativ høj grad af politisk, social og religiøs stabilitet før borgerkrigens udbrud (Thomsen 1996: 134). Lawrence Stone bemærkede i starten af 70'erne, at på trods af de ofte heftige debatter, der rasede blandt historikerne vedrørende borgerkrigens oprindelse, eksisterede der trods alt en bred enighed om, at årsagerne til den engelske revolution og borgerkrig skulle findes i det 17. århundredes Englands sociale og økonomiske forandringer (Haynes & Wolfreys 2007: 25). Kort efter Stone havde ytret disse ord, opstod en revisionistisk tendens i den engelske borgerkrigs historiografi som skulle gå imod den dominerende socialhistoriske udlægning. De revisionistiske historikere konfronterede ikke kun de empiriske problemer, der havde plaget den traditionelle socialhistoriske udlægning af borgerkrigen, men også hele det historiesyn, hvorpå socialhistorikernes udlægning lænede sig op ad. Endvidere angreb de revisionistiske historikere, hvad de anså som social reduktionisme og anakronismer (Haynes & Wolfreys 2007: 25). Fælles for de revisionistiske historikere er ifølge Ann Hughes deres afvisning af, at det er muligt at forbinde den politiske konflikt og de særlige loyalitetsforhold under borgerkrigen, til social forandring. Det var, ifølge de revisionistiske historikere ikke dybereliggende religiøse og politiske kløfter, der førte til borgerkrigens udbrud – i stedet var det Charles I og hans rådgiveres aggressive reformpolitik som udløste et konservativt oprør til forsvar for gamle traditioner (Hughes 1991: 6)

6.1 Robert Ashton³⁴

Robert Ashton var professor i engelsk historie ved *University of East Anglia* og var i sine yngre dage professor R.H. Tawney's elev ved *London School of Economics* (Richardson 1988: 109). I Ashtons værk *The English Civil War – Conservatism and Revolution 1603-1649* fra 1978, kan der spores et revisionistisk historiesyn, hvor den engelske revolution ses som værende *konservativ* af natur og som en reaktion mod Charles I reformer:

”*Conservatism and tradition rather than innovation is the keynote of the attitude of most of the principal opponents of royal policies of the 1630s and 1640s*”
(Ashton 1978: 17)

Ashton mener, at de socialhistoriske borgerkrigshistorikere har en tendens til fastsætte et startpunkt for deres undersøgelse, således at den forudgående periode før borgerkrigens udbrud nemt bliver en ”highway to Civil War”³⁵, hvor årtierne før 1640 fortolkes i forhold til deres udfald i 1640'erne (Ashton 1978: 7). I den forbindelse kan der hos Ashton identificeres et revisionistisk standpunkt, hvor borgerkrigen ikke ses som tilsigtet. Ashton går i direkte polemik mod de marxistiske historikers udlægning af borgerkrigen, som han ikke mener er mere overbevisende end Whig-historikernes liberale udlægning. Revolutionen må i stedet forstås som et konservativt oprør, hvor parlamentarikerne ses som *tilbageskuende* og *konservative*, og lagde vægt på at de forsvarede konstitutionens *antikke* og *traditionelle* rettigheder (Ibid. 20). Hvor Hill og Tawney ser puritanismen som en *bourgeois* eller *business ideology*, ser Ashton puritanismen i sin grundvold som værende *konservativ* og *traditionsbunden*. Dette holder Ashton op mod, at de fleste af kongens modstandere i parlamentet var *moderate* og endda bevægede sig støt imod højre og tilegnede sig konservative holdninger (Ibid. 350). Henrettelsen af Charles I d. 30 januar 1649 markerede ifølge Ashton, revolutionens højdepunkt og samtidig dens endeligt:

---

³⁴ Det har ikke været muligt at finde data om Robert Ashton fødsels/dødsår

³⁵ Frasen stammer fra Professor Geoffrey Elton's (1921-1994) artikel af samme navn: ”*A high road to Civil War?*”, som er optrykt i bogen *Studies in Tudor and Stuart Politics and Government* (Cambridge 1974). Elton var en tysk født britisk historiker som specialiserede sig i Tudor-monarkiet

”The execution of the king and the establishment of the republic was a revolutionary act, accomplished by revolutionary means. But it was the end and not the beginning of revolution” (Ibid. 347)

Et andet af Ashtons centrale argumenter er, at Stuart-monarkiets fald udelukkende skyldtes én mand, nemlig ærkebiskop i London (1628-33) William Laud som uigenkaldelig lukkede døren for en forsoning med de moderate puritanere. Lauds forsøgte at gennemskære forskellen mellem katolikker, og hvad han betragtede som ”Puritan extremes”, og advarede Charles om at denne religiøse splittelse kunne føre til at ”(Church of England red.) will be ground to powder”. De religiøse splittelser mellem katolikker og puritanere blev forværret som følge af Lauds innovation af kirken, hvilket ifølge Ashton eskalerede konflikten:

”These innovations were seen as part of an international papist conspiracy to weaken Protestant unity by the introduction of Romish practices into the English Church” (Ibid.: 111)

Dog er det ifølge Ashton forsimplet at fremstille borgerkrigen som en religiøs konflikt mellem puritanerne på den ene side og laudianere³⁶ på den anden:

”It is fatally easy to see the Caroline ecclesiastical spectrum in simple terms of a polarity between Laudians and Puritans and to neglect the middle ground, most of whose occupants were Calvinist to their very marrow” (Ibid. 105)

Der foregik, ifølge Ashton, en udskillelse af de mere moderate elementer i kirkelig og sekulær henseende under Charles I’ styre, hvilket medvirker at puritanere og calvinistiske idegrupper fremstår som en ideologisk opposition til regimet (Ibid. 105). Selvom puritanismen var *konservativ*, afskrives den ikke som værende en bevægelse med et revolutionært potentiale – men den skal dog ses som en oppositionsbewægelse med udgangspunkt i *traditionsbundne* og *konservative* ideer.

---

³⁶ Tilhængere af ærkebiskop William Lauds (1573-1645) reformer

6.2 Mark Kishlansky (1948-)

Mark Kishlansky er professor ved *Harvard University* i Boston og anses af R.C Richardson som en repræsentant for den heterogene gruppe af revisionistiske historikere (Richardson 1988: 169). Kishlansky's værker *Rise of the New Model Army* (1983), *A Monarchy transformed* (1996) og artiklen fra 2010 *Mission Impossible: Charles I, Oliver Cromwell and the Regicide*, indskrives i en revisionistiske forskningstradition, og vil blive belyst her. I tråd med andre revisionistiske historikere er det, ifølge Kishlansky, i de *kortsigtede* strukturer, at borgerkrigen skal forstås. Borgerkrigen var ifølge Kishlansky utilsigtet og 1630'erne var præget af stabilitet og konsensus, hvor mange samtidig huskede perioden som "a golden age" (Kishlansky 1996: 117). Der er i Kishlanskys fortolkning af borgerkrigen i særlig grad fokus på *high politics*, herunder Charles I's person og hans politiske beslutninger. Charles I beskrives af Kishlansky som en uforsonlig og kompromisløs regent, som stejlt afviste et hvert tilbud fra hans modstandere indtil de til sidst løb tør for tålmodighed og muligheder – "while his opponents sought peace, he sought martyrdom" (Kishlansky 2010: 844). I tråd med de revisionistiske historikere argumenter Kishlansky således, at det var *konsensus* snare end *konflikt*, der prægede parlamentsmedlemmerne, og der var bred enighed om at finde en løsning på konflikten med kongen. Cromwell ledte konstant efter et alternativ til en retssag og søgte en løsning med Charles I, modsat de radikale bevægelser som *the Levellers* som krævede en hurtig retssag indledt mod kongen (Kishlansky 2010: 872). Dermed skal årsagen til borgerkrigens udbrud ses i et kortsigtet perspektiv, og oppositionen til Charles I's styre kan ikke forklares ud fra langsigtede perspektiver:

"There were no ground swell of opposition to Caroline government during the 1630s" (Kishlansky 1996: 137)

Dermed var Charles I uforberedt på konsekvenserne af oprør og borgerkrig i landet, og Charles I valgte således udelukkende rådgivere, der delte hans egne holdninger, herunder ærkebiskop Laud og Earl of Stafford. Årsagerne til borgerkrigen skal ifølge Kishlansky til dels findes i Charles I dårlige rådgivere – især i forhold til konflikten i Skotland, hvor hans vigtigste rådgivere, ifølge Kishlansky var "out of touch with Scottish affairs" (Ibid. 139). Den begyndende mistillid til Charles rådgivere startede i

slutningen af 1630'erne blandt den politiske elite, som ikke mente at rådgiverne kunne stoles på. Dette havde ikke udviklet sig til et sæt klagepunkter og afgjort ikke, hvad der kunne betegnes som en opposition:

”It was rather a concern that the actions of royal had to be scrutinized; that obedience came no longer by reflex but by reflection. This sense of distrust was reciprocated by Charles and his principal advisers” (Kishlansky 1996: 136-137)

Hertil kommer, at de religiøse forskelligheder i de tre kongeriger, der ifølge Kishlansky, spillede en væsentlig rolle for Charles' mislykkede strømning gennem Church of England – hvor *”Charles viewed opposition to his religious reforms as rebellion”*. Således forsøgte han forgæves at holde sammen på Church of England:

”Charles believed in the necessary unity of the Church and state and he responded aggressively to threats against it, especially those from the hotter sort of Protestants. It was his misfortune to be better able to impose his will through the group of Arminian bishops whom his father had nourished and he had promoted” (Ibid. 117)

I Kishlanskys bog *The Rise of the New Model Army* (1983), er det hovedargumentet er der er ikke er noget bevis for en sammenhæng mellem radikal politik og puritanisme i hæren. Således havde omlægningen af officerskorpset ikke *religiøse* overvejelser, som det tidligere er blevet argumenteret, men snare praktiske og militære grunde. Mænd med forskellige religiøse overbevisninger eksisterede fredeligt side om side i *New Model Army*. Selvom hæren ifølge Kishlansky var radikaliseret fra starten, er det hans hovedargument at religionen aldrig var dens primære drivkraft.

6.3 Conrad Russell (1937-2004)

Conrad Russell var en britisk historiker og politiker. Russell var professor ved *Kings College London* i årene fra 1990-2003. Som politiker var han fremtrædende medlem af *Liberal Democrats*, hvor han blev valgt ind i *House of Lords* for partiet i 1988. I dette afsnit vil bøgerne *The Origins of the English Civil War* (1973), *Unrevolutionary*

England, 1603-1642 (1990) samt artiklen *The Bourgeois Revolution – a Mirage?*, blive belyst.

Russell indleder bogen *The Origins of the English Civil War* med at slå fast, at det ikke er muligt at forstå årsagerne til borgerkrigen før man har beskrevet, hvordan borgerkrigens udbrud fandt sted. Det er således muligt, at beskrive med en hvis præcision den utilfredshed, der blev skabt af Charels I's regering (Russell 1973: 1). Russell lægger sig her op ad en narrativ historiemetode³⁷, som er centreret omkring en kronologisk rækkefølge af historien og centrerer sig omkring aktøres handling og hensigt. Russells hovedargument er at borgerkrigens udbrud var *utilsigtet*, og at borgerkrigen voksede ud af parlamentarikernes usikkerhed og forvirring i kølvandet på parlamentets mislykkede planer for et ublodige kup:

”We must be looking, not for explanations of a desire for revolution, but for explanations of a state of chronic misunderstanding, terror and distrust” (Russell 1973: 1)

Russell går imod Whig-historikerne og de marxistiske historikers udlægning af borgerkrigen, herunder opfattelsen af historiens uundgåelige fremskridt som han ser som et produkt af Darwins ”evolutionsteori”, hvor historien bevæger sig imod et forudbestemt højere endemål (Ibid. 4-5). Ifølge Russell kan den engelske borgerkrig ses som to revolutioner; den første i 1642, skal snare ses som et oprør end en revolution og var ledt af *moderate* parlamentarikere med begrænsede mål – disse inkluderede en moderat reformation af kirken, mens resten af styreformen og samfund skulle forblive intakt (Ibid. 2). Den anden revolution (1647-9) var, ifølge Russell, en revolution i dens fulde forstand og et angreb på den eksisterende samfundsorden. Den anden revolution førte til Charles I's henrettelse, og en opblomstring af radikale religiøse bevægelser som *the Levellers*.

Ved at referere til Clarendons *History of a Rebellion*, slår Russel fast, at årsagerne til udbruddet af borgerkrigen skal forstås gennem *den politiske historie*, herunder

---

³⁷ En narrativ historiemetode er rettet mod en deskriptiv fremstilling af de historiske begivenhederne med fokus på individers og aktørers politiske handlinger. Den narrative historiefremstilling ses i modsætning til den socialhistoriske fortolkning med fokus på modstridende klasseinteresser (Haynes & Wolfreys 2007: 30)

forkerte beslutninger og spildte muligheder. Således var borgerkrigen ikke uundgåelig og det havde været muligt for kongen og parlamentet at nå til et forlig (Ibid. 4).

Der eksisterede ifølge Russell ingen længevarende religiøs opposition som udgjorde nogen trussel mod Charles I's styre, og det var først under krigen med Skotland (1639-40) at den politiske utilfredshed fik et egentligt udtryk (Ibid. 12). Russell mener, at termen *English Revolution* er misvisende, da de politiske begivenheder i Skotland og Irland spillede en vigtig rolle i Charles I's regerings kollaps. Endvidere skal konflikten på de britiske øer, ifølge Russell, ses i en europæisk kontekst, hvor tredive års-krigen var en vigtig begivenhed for oppositionen til Charles I's styre. Flertallet af de engelske puritanere så det som en kamp for protestantismens overlevelse og mange af dem mistænkte Charles I for at være på den forkerte side og i ledtog med Spanien (Ibid. 13). Den puritanske bevægelse kunne således forenes i dens fælles modstand imod katolicismen. Puritanismen ses af Russell som en trosretning, der kunne appellere til mange og beskrives som "the heir of all the disappointed hopes raised by the Reformation" (Russell 1973: 19). Ærkebiskop Lauds angreb på prædestinationslæren vakte således stærke følelser i puritanske kredse og vedrørende religiøse forklaringsårsager til borgerkrigens udbrud, skriver Russell:

"If religious divisions were likely to lead to revolution, this was not primarily because of any particular characteristic of the religions concerned. It was because it was almost unanimously assumed by the governing class that it was one of the first purposes of government to achieve unity of religion. It was therefore governments' duty to inflict religious persecution on their opponents. It was fear of persecution, combined with the desire to inflict it in return, which made religious dissidents revolutionary. So long as religious division existed in society which thought it its duty to enforce religious unity, revolution was always a possibility" (Russell 1973: 18)

Puritanismen ses i forlængelse af overstående citat ikke i dens udgangspunkt som en revolutionær kraft, men var i stand til at blive det under de givende politiske omstændigheder (herunder Church of Englands kollaps og den økonomiske krise i 1640-41). Forbindelsen mellem puritanismen og revolution var derfor ifølge Russell primært Charles I's værk – "the Puritan Anglicans whom he (Charles I red.) alienated were not natural enemies of authority" (Ibid. 23). De mere moderate puritanere blev

således frastødt af Charles I's styre og blev tvunget ind i en alliance med de radikale puritanisme, vis religiøse anskuelse var meget forskellig fra deres egen:

"This alliance was not a natural one, and after the Civil War it split down the middle. Its creation can only be regarded as a feat of incompetence by Charles and Laud. It is when this alliance was forged that the conjunction of "Puritanism and Revolution" became a reality" (Russell 1973: 24)

I artiklen *The Bourgeois Revolution – a Mirage?* (1990a) fastslår Russell, at årsagerne til borgerkrigens udbrud ikke skal findes i klasse modsætninger eller sociale forhold, og går dermed imod de marxistiske historikere, herunder Hill og Tawney's opfattelse af den engelske revolution som en *bourgeois revolution*:

"In the 1950s, it was widely assumed that the English Civil War was a bourgeois revolution, but now it appears to many, if not all, historians that this assumption has not stood the test of time" (Russell 1990a: 7)

Således giver det ifølge Russell ikke nogen mening at betegne den engelske revolution som en *bourgeois revolution*, og der er ikke meget belæg for, at parlamentet havde en social base blandt borgerskabet. Russells centrale argument i artiklen er, at ingen sammenhæng eksisterede mellem klasse og social status på den ene side og loyalitetsforhold på den anden:

"The leading supports of both sides were gentry, of very much the same social background as each other, and there is no clear correlation between social standing and allegiance" (Russell 1990a: 8)

For Russell er det marxistiske klassebegreb ubrugeligt, hvis man vil forså årsagerne til den engelske borgerkrig. Russell går imod socialhistorikernes udlægning af den engelske borgerkrig, hvor borgerkrigen forstås i langsigtede sociale og økonomiske forhold samt klassetilhørsforhold:

"There was little change in the social base of those holding power, and in social terms, England in 1660 was very little different from England in 1640. Nor is there

much evidence of a social change during the previous century which might help to explain major political upheaval” (Russell 1990a: 8)

Et andet kritikpunkt som tydeliggør Russells revisionistiske historiesyn, er kritik af de marxistiske historikere forståelse af ideer som et produkt af samfundet og hvor ideers magt ikke anerkendes som en uafhængig variabel. Ifølge Russell er det umuligt at forklare den materielle verden uden at anerkende tankens uafhængighed. Denne anerkendelse gør det ifølge Russell muligt at se religionen som en af de afgørende drivkræfter i det politiske liv under borgerkrigen:

”In the English Civil War, peoples allegiance normally correlates with their religion, but their religion does not correlate with their social background” (Russell 1990a: 9)

I Russells bog fra 1990 med den polemiske titel *Unrevolutionary England* som er en artikelsamling på 313 sider, er det hovedargumentet at den engelske borgerkrig ikke kan forstås som en social revolution som følge af social forandring. Russell indleder bogen med at sige:

”There is no section here which is specifically devoted to the task of refuting the view that the English Civil War was the result of preceding social change, but readers who wish to pursue that theme will find a good deal of material which may help to explain why I do not see it in that light” (Russell 1990b: 11)

Vi ser i Russells værker en klar revisionistisk forskningstendens, hvor den socialhistoriske forklaring, herunder økonomiske og sociale forklaringsårsager, afvises som økonomisk determinisme (R.H. Tawney og L. Stone) – og Russell fastslår, at ”social change explanation must be regarded as having broken down” (Ibid. 8). Puritanismen var ifølge Russell i dens udgangspunkt ikke en revolutionær drivkraft, men blev det under de givende omstændigheder, som tilskrives Charles I og Lauds inkompetence.

7. Postrevisionismen – religionen og radikalismen i et langsigtet perspektiv

Postrevisionismen opstod i slutningen af 80'erne og kan ses som en reaktion mod de revisionistiske historikere som dominerede historiografien op igennem 70'erne og 80'erne. De postrevisionistiske historikere vendte sig mod de revisionistiske historikere, som var af den overbevisning at 1600-tallets England var præget af *politisk, social og religiøs* stabilitet og at eventuelle følger af oprøret i 1640 ikke var tilsigtede (Thomsen 1996: 134). Ifølge den post-revisionistiske historiker Andy Wood skal man hverken forstå post-revisionismen eller revisionismen som homogene politiske skoler eller intellektuelle projekter (Wood 1997: 24). Ikke desto mindre er begrebet post-revisionisme ifølge Wood ” (a) *useful shorthand for that group of historians who have declared or demonstrated a disenchantment with the short-term, accidental and high political analysis...which revisionist historians have been seen to favour*” (Wood 1997: 24). Hvor de revisionistiske historikere (Kishlansky, Russell mfl.) primært har fokuseret på storpolitik og eliternes manøvrerum, har postrevisionisterne fokuserede på den folkelige inddragelse i revolutionen. Med post-revisionismen er borgerkrigens sociale oprindelse og *socialhistoriske* dimension igen kommet i fokus (Thomsen 1996: 135). Conrad Russell benævner Ann Hughes og Richard Cust som værende post-revisionister i hans bog *Unrevolutionary England* (1990)³⁸, selvom Ann Hughes selv mener at betegnelsen ”post-revisionisme” er prætentios (Hughes 1991:6). Uanset om definitionen af post-revisionisme er rammende eller ej, er betegnelsen blevet hyppigt anvendt af borgerkrigshistorikere i mere end 20 år³⁹. Der kan blandt de såkaldte post-revisionistiske historikere spores nogle fælles ligheder i deres udlægning og tolkning af borgerkrigen. Der er således blevet lagt større vægt på den engelske revolutions *sociale rødder*, hvor forskellige faktorer såsom *sociale, kulturelle og religiøse* skal ses i et komplekst samspil (Hughes 1991: 7). Den postrevisionistiske retning anfægter de revisionistiske overbevisning om, at der var få dyberegående religiøse splittelser før midten af 1620'erne (Thomsen

---

³⁸ Se Russell 1990b XXXVi (introduktionen)

³⁹ For indgående definitioner af post-revisionismen se b.l.a. Andy Wood's artikel ”Beyond Post Revisionism? The Civil War Allegiances of the Miners of the Derbyshire ”Peak Country” (1997) og John Kenyon's artikel ”Revisionism and Post-Revisionism in Early Stuart History” (1992)

1996: 136). Ann Hughes konkluderer således i sin bog *the Causes of the English Civil War* (1991):

”There were more serious tensions amongst Protestants before the 1620s than many historians now suggest, and it is in these tensions that we can see the rationale for the rise of Arminianism which was not simply an accidental factor promoted by personal preferences of Charles” (Hughes 1991: 103)

Som forskningstendens kan post-revisionisme siges at inkludere historikere som *William Hunt*, *David Cressy* og *David R. Como*. I det følgende afsnit vil jeg gennemgå udvalgte værker fra disse historikere med vægtning på religionens rolle i begivenhederne. Der ønskes således en belysning af deres teoretiske ”postrevisionistiske” udgangspunkt med vægtning på puritanismen og religiøse splittelser som centrale forklaringsårsager til revolutionens udbrud.

7. 1 William Hunt (1944-)

William Hunt er professor i historie ved St. Lawrence University i New York. Hunt indskrives sig i en postrevisionistisk forskningstendens med sin bog *The Puritan Moment – The Coming of Revolution in an English County* (1983), hvor den puritanske opposition til Stuart-kongerne ses i et *langsigtet* perspektiv fra 1570-1640. Den puritanske bevægelse undersøges af Hunt med udgangspunkt i et *regionalt* studie af grevskabet Essex, som var en af parlamentets og puritanismens højborges under borgerkrigen.

Det *lokalhistoriske* aspekt kan ifølge Hunt medvirke til at forstå, hvorfor den engelske revolution fandt sted (Hunt 1983: 10). For at forstå oprindelsen til den engelske revolution må man se på, hvordan *materielle* og *ideologiske* faktorer indvirkede på hinanden – det handler således for Hunt om at forklare borgerkrigens sociale kontekst gennem sociale grupperes forhold og reaktioner på social forandring.

Hunt forstår puritanismen som ”a body of opinion within English Protestantism characterized by an intense hostility to the Church of Rome as an incarnation of

Antichrist" (Ibid. 10). Puritanismen ønskede at pålægge et strengt moral kodeks som Hunt betegner som "the culture of disciplin". I særlig grad blandt "the middling sort" var puritanismen attraktiv. Puritanismen kunne appellere til de selvejende bønder og den lokale sogneelite, som ofte indtog prestigefyldte offentlige erhverv som kirkeværger og landsbybetjente, der var tilsynsførende med de fattige.

Med sin bog på 365 sider ønsker Hunt til en vis grad at rehabiliterer Gardiners betegnelse *Puritan Revolution* som han mener er faldet i unåde (Ibid. 10). Hunt opererer i forlængelse heraf med begrebet *Puritan Moment* som forstås som en syntese af religiøs, politisk og økonomisk utilfredshed som udmønter sig i borgerkrigens udbrud i Essex 1640-42. *The Puritan Moment* udløstes af flere faktorer, herunder et fald i handlen gennem nedskæringer i klædeindustrien, som forværrede forholdene og gjorde en streng disciplin nødvendigt. En anden udløsende faktor var den religiøse utilfreds med Lauds modreformation som med Hunts ord "stuck at the heart of the social puritanism in which that culture was grounded". Vi ser i Hunts anvendelse af begrebet *the Puritan Moment* en sammenføjning af sociokulturelle, økonomiske og religiøse årsagsforklaringer, hvor puritanismen blev en katalysator for utilfredsheden:

"Between 1640 and 1642 a society fissured by social and constitutional conflicts broke apart along essentially religious lines. The Puritan preachers, with a persuasively simple explanation for all of England's woes, found themselves launching an insurrection" (Hunt 1983: 313)

På spørgsmålet vedrørende puritanismen som revolutionær bevægelse/kraft, skriver Hunt: "The credit for transforming social puritanism into a revolutionary force belong very largely to William Laud" (Ibid. 253). Her er Hunt i overensstemmelse med en "revisionistisk" diskurs, men samtidig ser vi hos Hunt et fokus på socialhistoriske forklaringer, herunder en sammenhæng mellem lokal økonomisk udvikling og puritanisme. Således kan Hunt siges at danne en videnskabsteoretisk syntese mellem socialhistorikere som Hill og de revisionistiske historikere. Hvor Hunt anerkender Lauds rolle i opblomstringen af puritanismen som en revolutionær kraft, søges der dyberegående socioøkonomiske forklaringerne på puritanismens opståen som opposition tilbage til de sidste 5-10 år af James Is regeringstid (Ibid. 312). I det 17.

århundredes England var det ifølge Hunt ikke muligt at forstille sig et oprør, uden det ville få et religiøst præg, hvor puritanismen gav oprøret en kulturel understøttelse ("a cultural validation"). Selvom puritanismen ikke alene har kunnet udløse en større revolution, muliggjorde puritanismen en alliance mellem dele af aristokratiet og middel- og de lavere klassere:

"It was puritanism and anti-Catholicism that brought those ("godly" red.) aristocrats into a temporary coalition with disaffected members of the middle and lower classes" (Hunt 1983: 313)

Hunts *puritanske koalition* består af både ydmyge og rige ejendomsbesiddere, som kunne forenes i deres fælles kamp mod katolicismen med en vision for en aktiv udenrigspolitik rettet mod Spanien. Hunts postrevisionistiske historiesyn kommer til udtryk i hans modificering af de revisionistiske historikers analyse af borgerkrigen som et opgør, der udelukkende fandt sted på elitens foranledning. Samtidig ser vi, at puritanismen spiller en vigtig rolle ved at sikre en lokal og social sammenhængskraft gennem en alliance mellem de forskellige sociale klasser i Essex (Ibid. 313). I Hunts udlægning af puritanismen ses en klar afvigelse fra eksempelvis Mannings fremstilling, hvor puritanismen er antændt af en form for klassebevidsthed fra middelklassen for at fastholde deres uafhængighed fra aristokratiet (Se Manning kap 5. 3). I stedet bliver puritanismen af Hunt set som et kulturelt samlingspunkt for de forskellige sociale klasser i Essex. Borgerkrigen forstås af Hunt ud fra en lokal kontekst, hvor de særegne *kulturelle, religiøse og økonomiske* forhold spiller en afgørende rolle for den lokale befolkningens tilhørsforhold under borgerkrigen.

7.2 David Cressy (1946–)

Som nyere post-revisionistisk supplement inddrages den amerikansk/engelske historiker og professor ved Ohio State University David Cressy og hans artikel *Revolutionary England 1640-1642* (2003) samt bogen *England on Edge* (2006). David Cressy har som historiker særlig fokus på bogtrykkerkunstens rolle i Tudor og Stuart-England med fokus på inddragelsen af datidens manuskripter og trykte kilder i sin forskning (Cressy 2006: VI).

Ifølge Cressy var det en revolutionen i England i årene 1640-42, som efterfølgende forsagede borgerkrigen:

”It was a revolution that caused the war, not the war that brought about revolution. The collapse of the Laudian ascendancy, the humbling of Charles I, the splintering of the Church of England, and a transformation of public debate, all took place before the outbreak of the war” (Cressy 2003: 40)

Den engelske revolution betegnes af Cressy som en ”multifaced revolution”, som både indbefatter en *konstitutionel, politisk, religiøs, social, kulturel og folkelig* revolution (ibid. 36). Cressy’s argument er, at den engelske revolution var en omvæltning i politisk og konstitutionel forstand, da den medførte en omgående omfordeling af den politiske magt og indflydelse. Det er i denne sammenhæng de religiøse omvæltninger i årene 1640-42 skal ses. Sammenbruddet i ærkebiskop William Lauds overherredømme i 1640 ses af Cressy, som et afgørende kursskifte i den religiøse transformation som medførte et kollaps i den episkopale disciplin, hvor den officielle religiøse kultur faldt fra hinanden (Cressy 2006: 146 & 192).

”The disintegration of the Church of England was one of the most startling and disturbing features of the English Revolution. The rapidity of its collapse was shocking” (Ibid. 129)

De religiøse splittelser tillægges således stor betydning, herunder at kirkens kontrolmekanismer brød sammen under revolutionen, og hverken staten eller kirke var i stand til at opretholde disciplinen mod tumulten fra den sociale revolution (Cressy 2003: 64). Det var således ifølge Cressy lokale og nationale forandringer i den religiøse kultur som diskrediterede Lauds religiøse overherredømme og som skæmmede den episkopale disciplin, som medførte en destabilisering af Church of England (Ibid. 425). *”The Laudian episcopal licensors were stripped of their functions, and nobody took their place”* (Cressy 2003: 58).

Puritanismen forstås af Cressy som en oppositionsbevægelse, der eksisterede og opererede inden for *Church of England*, og som mente, der var brug for en ny reformation. Oprindeligt var betegnelsen ”Puritan” et skældsord som Lauds

konformister brugte om deres modstandere. Omkring sammenhængen mellem puritanismen og udbruddet af revolutionen i 1640-1642, konkluderer Cressy:

”Rather than Puritanism making a Revolution, this was a revolution that killed Puritanism... When that Established Church began to crumble Puritanism was denied at home. If Puritanism was an activist response to an incomplete Reformation it fell apart in 1641 at the very same time when some believed that a true reformation was within their grasp” (Cressy 2003: 57)

Cressy tillægger de religiøse splittelser i England under Charles I's styre af stor betydning for revolutionens udbrud⁴⁰ og den efterfølgende borgerkrig betegner Cressy i tråd med Morrill's tese som en religionskrig: *”Battered by revolution, ”the Church” shattered into ”churches”, and the English frightened themselves into a war of religion”* (Ibid. 2003). Et andet vigtigt aspekt for Cressy er bogtrykkerpressen som efter kirkens sammenbrud og den episkopale disciplins sammenbrud blev frigivet, så en stor mængde af informationer, nyheder og meninger kunne udkomme, herunder under hånlige kommentarer og karikaturtegninger vendt mod gejstligheden og aristokratiet.⁴¹ Dette var ifølge Cressy med til at underminere kongen og kirkens autoritet og samtidig styrke parlamentet magt og fremstilling som udøvende magt (Ibid. 60 & 62).

”The cultural revolution of 1640-42 was liberating, exhilarating and confusing. The unprecedented freedom and fecundity of an unfettered press drew thousands of readers into the revolutionary crisis, stimulating myriad conversations” (Ibid. 63)

Revolutionen førte ifølge Cressy til en ny politisk kultur, hvor ordinære borgere blev inddraget i den politiske debat og den offentlige sfære gennem valg, prædikener, demonstrationer og pamfletter. Dette førte til at politiske diskussioner fandt sted på alle sociale niveauer i samfundet, hvor ”men that do not rule” tog aktivt del i

---

⁴⁰ Cressy betoner Charles I's anti-calvinistiske tendenser og udpegelsen af arminianistiske gejstlige på nøglepositioner i det kirkelige hierarki som en forklaring på en voksende kirkelig opposition til den mere katolsk prægede arminianisme. Flere af de ældre calvinister som havde domineret kirken en generation tidligere, følte sig forbigået, og var bekymret for det nye teologiske omstrukturering af kirken (Cressy 2006 132-133)

⁴¹ England oplevede således i årene 1640-42 en eksplosion i trykning af pamfletter og bogudgivelser. Se evt. figur i Cressy 2003: 61

offentlige anliggender (Ibid. 68). Cressy post-revisionistiske historiesyn ses gennem hans sammenfatning mellem religiøse, kulturelle og social-økonomiske årsagsforklaringer til revolutionens udbrud i 1640-42 med vægtning på den politiske kultur og ”folkelige” inddragelse i revolutionen.

7.3 David R. Como

David R. Como er professor ved Stanford University i Californien og er forfatter til bogen *Blown by the Spirit* (2004) og artiklen *Secret Printing, the Crisis of 1640, and the origins of Civil War Radicalism* (2007). I begge vægtes bogtrykkerpressens betydning i undermineringen af kirkens og Charles I's magtposition ved revolutionens udbrud, herunder udgivelsen af radikal religiøs propaganda (Como 2004 & Como 2007). Como følger i samme spor som David Cressy ved at vægte bogtrykkerpressens betydning i destruktionsen af *Church of Englands* magtposition. Como mener, at der er behov for at studere de radikale religiøse bevægelser, som de revisionistiske historikere har nedtonet:

”By stressing the consensual and conservative nature of early Stuart political culture, and by de-emphasizing the dramatic constitutional and religious conflicts that had exercised earlier historians, revisionist scholars tended on the whole to downplay the significance of Civil War radicalism” (Como 2007: 38)

Como antager et lokalhistorisk perspektiv⁴² gennem et *mikropolitisk studie*, hvor han tager udgangspunkt i de radikale puritanere i hans studie af deres borgtrykkeri Cloppenburg i London. Fokus for Como's studie er på disse puritaneres distribuering af religiøs propaganda gennem udgivelse af bøger og pamfletter fra deres borgtrykkerpresse i London. Ingen af de publikationer fra Cloppenburg pressen havde licens fra de episkopale myndigheder. Indholdet af publikationer var ofte provokerende og åbenlys oprørsk, og bøgerne blev derfor ikke overraskende publiceret under dække af anonymitet (Ibid. 41). For Como er det centralt at vise

---

⁴² Siden midten af 60'erne har der i historieforskningen om den engelske borgerkrig været lagt vægt på det lokalhistorisk perspektiv ”localism”, som betoner vigtigheden af det omgivende lokale samfunds indvirkning på religiøse såvel som politiske loyalitetsforhold (Cust & Hughes 1997: 360)

forbindelsen mellem de omstændigheder hvori den religiøse radikalisme⁴³ opstod (puritanismen), og hvordan bevægelsens blev udkrystalliseret under det politiske sammenbrud i staten som efterfølgende udløste borgerkrigen (Ibid. 40). Cloppenburg pressen opererede i hemmelighed under Charles I's styre og udgjorde ifølge Como en fare for den episkopale kirkes autoritet. Hensigten bag publiceringerne var også en komplet destruktion af *Church of England*, som blev set som "the antichristian false Church" (Ibid. 61). Da Charles I i august 1640 erklærede Skotland krig, kunne en støtte til de skotske *covenanters*⁴⁴ ses som en direkte støtte til de skotske rebeller og "forrædere", og derfor kunne folkene bag Cloppenburg pressen dømmes for højforræderi. Der var i den forbindelse Cloppenburg pressen i London publicerede propaganda med henblik på at forene de to kongeriger – det engelske og skotske imod biskopperne og pavekirkenes rådmænd, som de mente havde ført kongen på afveje (Ibid. 55). Cloppenburg pressen skal ses i sammenhæng med det enorme boom i publiceringer i London under revolutionen i årene 1640-41, herunder en uset mængde af pjecer, mange af dem publiceret uden licens. I tråd med revisionistiske historikere som Mark Kishlansky og Conrad Russell, mener Como at borgerkrigen, kun kan forstås inden for en britisk kontekst og skal derfor betegnes som "*The British Problem*", hvilket Cloppenburg pressen er et godt eksempel på:

"It would be difficult to think of a more substantial piece of proof that Scottish events were critical in raising the temperature of English politics, that English and Scottish political events were intertwined, and indeed that Scotland played a pivotal role in shaping the political crisis that unfolded in England in 1640" (Como 2004: 60)

Den skotske krise fungerede ifølge Como som en katalysator, da den tvang englænderne til at konfrontere direkte spørgsmål om lydighed og modstand og gav plads til tænkere til at udtrykke deres forbudte radikale ideer. Como taler for at Richard Overton (1599-1664) som var leder af den radikale gruppe *the Levellers* kunne være den principielle ejer af Cloppenburg trykkeriet (Ibid. 74). Eksemplet med

---

⁴³ Den revisionistiske retning satte ifølge Como spørgsmålstegn ved meningen og nytten af begrebet radikalisme for at forstå det 17. århundredes England. Como forstår radikalisme som ideer, der udfordrer eller truer med at omstyrte de eksisterende doktriner, magtorganer, institutioner eller hierarkier (enten religiøse eller verdslige) og som truer med at omfordele magt autoritet eller ressourcer udad og nedad. (Como 2004: 40)

⁴⁴ Covenanters var en skotsk presbyteriansk bevægelse som tog udgangspunkt i calvinistiske teologiske traditioner

Cloppenburg trykkeriet kan ifølge Como berige vores forståelse af den engelske borgerkrig, hvor han i overensstemmelse med de revisionistiske historikere betoner at den engelske krise kun kan forstås i de indbyrdes forbindelser mellem de tre kongeriger. Dog fremtræder Como's post-revisionistiske historiesyn ved at han går imod revisionisternes antagelse om England som et relativt homogent samfund umiddelbart før borgerkrigens udbrud. Gennem inddragelsen af Cloppenburg pressen som eksempel på en organiseret sammenslutning af aktivister, der retfærdiggjorde en voldelig opstand mod monarkiet, afviser Como revisionisternes antagelse om manglen på en organiseret indre modstand mod Charles I's regering (Ibid. 75-78). Como vægter i tråd med andre postrevisionistiske historikere, den religiøse radikalisme som en vigtig faktor op til og under Charles I's regimes kollaps i 1640:

“At such moments of deep instability, as the field of political debate shifts and reconfigures itself, marginal or radical voices can often obtrude themselves to seize the middle ground, and to bring their own arguments into the mainstream of political and polemical debate” (Como 2007: 79)

Selvom Cloppenburg-gruppen, ifølge Como øjensynligt kun har udgjort en lille gruppe (muligvis kun 30 mænd), kunne de drage fordel af den generelle utilfredshed i befolkningen med Charles I's styre og udnytte den efterfølgende ustabilitet til at fremlægge deres egen version af, hvad der måtte komme i stedet. De religiøse og kirkelige splittelser som prægede borgerkrigen var ifølge Como allerede tilstede før 1640, hvor de forskellige religiøse sprækker blev begravet under overfladen i den fælles kamp mod Charles I's styre:

”Most of the basic theological and ecclesiological divisions that would show themselves with a vengeance in the later 1640s were already present in embryo within the puritan community prior to 1640. Yet in 1640, the overwhelming need to confront a common enemy meant that these fissures remained buried deep below the surface” (Como 2007: 81)

Som Como slår fast, kan det være vanskeligt at afgøre hvor mange englændere, der læste Cloppenburg-pressens udgivelser, men arkivforskning peger på at aktivisterne fra pressen, havde delvis succes (Ibid. 79). Således antyder Como, at mange

englændere – selv dem præget af konservativ livssyn – var åbne for propaganda som blev spredt via pressen og dens radikale operatører. Cloppenburg-gruppen kan ifølge Como ses som en forløber for senere former for sekterisk radikalisme, herunder radikale grupper som *the Levellers*, *the Ranters* og *the Diggers* (Ibid. 80-81).

8. Konklusion

Alle de udvalgte borgerkrigshistorikere har haft noget at sige om religionens betydning i de politiske omvæltninger, og på trods af de forskellige teoretiske skolers konkurrerende positioner, er der generel enighed om at religionen spillede en vigtig rolle. Det bliver derfor ikke et spørgsmål om for eller imod religionens betydning, men et mere komplekst spørgsmål om, hvordan religiøse aspekter af borgerkrigen behandles og belyses af historikerne.

Whig-paradigmet, som prægede historieforskningen i sidste halvdel af 1800-tallet og frem til starten af det 20. århundrede, så borgerkrigen ud fra et liberalt historiesyn. I Gardiners fremstilling er der en tæt sammenhæng mellem religiøse og politiske aspekter af borgerkrigen, hvor puritanismen antager en folkelig, frigørende og national karakter i kampen mod Charles I's styre. Gardiners udlægning, heraf hans betegnelse *Puritan Revolution*, ses som en kamp for religiøs og politisk frihed mod Lauds og Charles reformer. Religiøse konflikter er ikke hovedfokus i Gardiners udlægning, hvor puritanismen tillægges en moderat og liberal karakter.

Socialhistorikerne, som prægede historiografien i efterkrigsårene og frem til 1970'erne, søgte økonomiske og sociale årsagsforklaringer på borgerkrigens udbrud, hvilket bliver central for denne gruppe af historikers forståelse af religionen. I Tawneys udlægning af borgerkrigen ser vi økonomien tillægges en afgørende rolle – også når det kommer til at forstå religionen og puritanismen. Tawney ser i puritanismen en religion som med appel til de økonomisk handelsklasser tilbød en moralsk trosbekendelse, der kunne forene de religiøse pligter og handelsselskabernes økonomiske behov. Religionen og puritanismen ses ud fra Tawneys materialistiske historiesyn gennem langsigtede økonomiske strukturer, hvor de politiske omvæltninger karakteriseres som en *Bourgeois Revolution*, der banede vejen for et fremvoksende borgerskab.

Økonomiske forhold tillægges også af Manning en afgørende rolle, når det kommer til at forstå religionen. I Mannings marxistiske udlægning vægtes de økonomiske forhold således over de religiøse, hvor ”bread-and-butter questions” ses som mere presserende

end religiøse spørgsmål for størstedelen af befolkningen. Manning ser puritanismen som et essentielt element i den folkelige kamp mod aristokratiet med base blandt ”the middling sort”. Puritanismen ses som formet ud fra det folkelige engagement i revolutionen, hvilket skabte en form for klassebevidsthed udtrykt gennem middelklassens økonomiske frustration og had til overklassen.

Christopher Hill, der var en af de mest indflydelsesrige socialhistorikere i 60’erne og 70’erne, søgte at forene sociale og religiøse aspekter af borgerkrigen. Hill så revolutionen som både en social og religiøs konflikt med anerkendelse af religionen som reel historisk kraft, hvor sociale, økonomiske og politiske ideer ofte blev udtrykt i religiøs sprogdragt. Puritanismen ses af Hill som det fremspirende borgerskabs ideologi med vægt på hårdt arbejde og slid. Samtidig tillægger Hill puritanismen en social funktion i landsbysamfundet som modsvarede den tidlige kapitalismes behov for kapitalakkumulation. Dette syn gør sig også gældende hos Lawrence Stone som ser puritanismen som en religion med et strengt moralkodeks som var med til at knytte de revolutionære sammen og give dem en urokkelig tro på deres sag. Religionen forstås af Stone som en afgørende faktor i borgerkrigsudbruddet, hvor dybereliggende politiske, kulturelle og religiøse splittelser tilbage fra reformationen, blev afgørende for borgerkrigsudbruddet over 100 år senere.

I 70’erne og 80’erne opstod en revisionistisk skole, som gik imod den marxistiske og socialhistoriske udlægning af borgerkrigen. Revisionistiske historikere som Russell og Kishlansky lagde vægt på, at 1600-tallets England var præget af høj grad af stabilitet, både hvad angår religiøse og politiske anliggender. Borgerkrigsudbruddet var ifølge revisionisterne utilsigtet, og på religiøse spørgsmål, såvel som politiske, var det snare konsensus end konflikt, der prægede England helt frem til 1630’erne. Ifølge Conrad Russell eksisterede der således ingen nævneværdig religiøs opposition til Charles regering helt frem til krigen mod Skotland (1639-40). Puritanismen var ikke per definition en religiøs drivkraft, ifølge Russell, men blev det under de givende omstændigheder, som udelukkende tilskrives Laud og Charles I’s inkompetence. Robert Ashton karakteriserede puritanismen som konservativ og tilbageskuende, hvor de politiske omvæltninger ses som et konservativt oprør mod Charles I’s og Lauds reformpolitik. De religiøse splittelser herunder borgerkrigsudbruddet skyldtes, ifølge Ashton, hovedsageligt William Laud’s kirkelige reformer som var afgørende for at

puritanerne blev en bevægelse med et revolutionært potentiale. Samme antagelse gøres af Mark Kishlansky som har tillagt Charles I's stejle og uforsonlige personlighed en afgørende rolle i udbruddet af borgerkrigen. Charles betragtede al opposition til hans religiøse reformer som støtte til oprør, hvilket ifølge Kishlansky gjorde en forsoning med hans religiøse og politiske modstandere umulig. Dette medførte politisk uro og fremkaldte borgerkrigens udbrud og *Church of England's* kollaps.

Post-revisionismen som opstod som en forskningstendens i slut 80'erne har betonet dybereliggende religiøse konflikter som afgørende for borgerkrigsudbruddet. De post-revisionistiske historikere vendte sig således imod de revisionistiske historikers antagelse om, at religiøs og politisk stabilitet prægede England frem til umiddelbart før borgerkrigsudbruddet. Dybereliggende religiøse, sociale og kulturelle splittelser har således været et gennemgående fokus for de post-revisionistiske historikere.

Den post-revisionistiske historiker William Hunt har stillet skarpt på religiøse aspekter af borgerkrigen gennem et lokalhistorisk perspektiv. Her ses religionen og puritanismen ud fra et tæt og komplekst samspil med kulturelle, sociale og økonomiske faktorer. Puritanismen ses af Hunt som et kulturelt samlingspunkt for de forskellige klasser i Essex, som fungerede som et bindeled mellem dele af aristokratiet, middel- og de lavere klasser. I Hunts karakterisering af puritanismen, søges der således dybereliggende socioøkonomiske forklaringerne på dens opståen som opposition tilbage til de sidste 5-10 år af James I's regeringstid.

I nyere post-revisionistiske værker hos David Cressy og David Como har vi set en vægtning af bogtrykkerpressens rolle i udbredelsen af nyheder, information og religiøs propaganda. Udbredelsen af religiøs propaganda var således, ifølge de to historikere, afgørende for at underminere kirkens kontrolmekanismer under revolutionen. Både hos Cressy og Como tillægges de religiøse splittelser en afgørende betydning for konfliktens eskalering – hvor i særlig grad Como fokuserer på de religiøse radikale bevægelser, herunder puritanernes betydning, som han mener de revisionistiske historikere har nedtonet. Cressy forstår de politiske omvæltninger i 1640-42 som en ”multi-faced” revolution, hvor både religiøse, kulturelle og social-økonomiske aspekter indvirkede på hinanden. Det er således muligt hos de post-

revisionistiske historikere at forstå begivenheden som en social revolution med dybereliggende socialhistoriske rødder i et længere sigtet perspektiv med rod i religiøse, politiske og kulturelle splittelser. Vi befinder os i hvad Glenn Burgess har betegnet som en post-revisionistisk tidsalder ("a postrevisionist age")⁴⁵, hvor der i post-revisionistiske synteseværker er hentet inspiration fra tidligere tiders socialhistoriske og revisionistiske historikere. Det er således ud fra Cressy's synspunkt muligt at forstå begivenheden som både en social revolution i årene 1640-42, og en efterfølgende borgerkrig som blev til en religionskrig – "a war of religion". Således er Hills og Morrill's modstridende opfattelser af begivenheden som henholdsvis en social revolution og religionskrig måske mulige at forene.

Meget tyder på, at fokus på religiøse aspekter af borgerkrigen vil forsætte med uformindsket styrke i fremtiden – også selvom Morrill's – "*the Last of the Wars of Religion*" – forsat er en omdiskuteret betegnelse. Jeg har i dette speciale vist, at religionen tillægges en vigtig rolle i borgerkrigens historiografi, omend vi har set historikernes teoretiske og metodiske indgangsvinkler til religiøse aspekter, adskille sig markant fra hinanden. På trods af en generel konsensus om, at den engelske borgerkrigs fandt sted i en religiøs kontekst, fremstår uenighederne blandt de udvalgte borgerkrigshistorikere tydeligt, når spørgsmålet falder på vægtningen og sammenhængen mellem religiøse og ikke-religiøse (sociale, politiske og økonomiske) faktorer i begivenhedskomplekset.

---

⁴⁵ Se her Prior & Burgess 2011: xiii

9. Bibliografi

9.1 Anvendt litteratur

Bøger:

Ashton, Robert (1978), *The English Civil War – Conservatism and Revolution*, Weidenfeld and Nicolson, London

Burgess, Glenn & Festenstein, Matthew (2007), *English Radicalism 1550-1850*, Cambridge University Press

Como, David R. (2004), *Blown by the Spirit*, Stanford University Press, Stanford California

Cressy, David (2006), *England on Edge – Crisis and Revolution 1640-1642*, Oxford University Press, Oxford

Cust, Richard & Hughes, Ann (1997), *The English Civil War*, Arnold, London

Gardiner, Samuel Rawson (1898) *The first two Stuarts and the Puritan Revolution 1603-1660*, Charles Scribner's Sons, New York

Gaunt, Peter (2000), *The English Civil War – the Essential Reading*, Blackwell Publishers, Oxford UK

Haynes, Mike & Wolfres (2007), *History and Revolution*, Verso, London

Hill, Christopher (1961), *The Century of Revolution 1603-1714*, Cardinal, London

Hill, Christopher (1940), *The English Revolution*, The Camelot Press Ltd, London

Hill, Christopher (1958), *Puritanism and Revolution*, Panther Books, London

Hill, Christopher (1964), *Society and Puritanism in Pre-Revolutionary England*, Sckocken books, New York

Hill, Christopher (1975), *The World Turned Upside Down*, Penguin Books, Middlesex

Hughes, Ann (1991), *The Causes of the English Civil War*, THE MACMILLAN PRESS LTD, London

Hunt, William (1983), *The Puritan Moment – The Coming of Revolution in an English County*, Havard University Press, London

Holstun, James (2000), *Ehud's Dagger – Class Struggle in the English Revolution*, Verso, London

Iggers, Georg G. (2008), *A Global History of Modern Historiography*, Pearson Education Limited, Edinburg Gate

Iggers, Georg G. (1975), *Moderne Historievidenskab*, Wesleyan University Press

Iggers, Georg G. (1984), *New Directions in European Historiography*, Wesleyan University Press

Jensen, Bernard Eric (1987), *Historiografi: historikernes læremester?* – artikel trykt i Norrild et al. Över gränser. Festskrift til Birgitta Odén. Artiklen er downloaded via <http://bernardericjensen.dk/historiografi/> (link dateret d. 11/1-2013)

Kishlansky, Mark (1996), *A Monarchy Transformed*, Allen Lane The Penguin Press, New York

- McGregor, J.F. & Reay, B. (1984), *Radical Religion in the English Revolution*, Oxford University Press
- Manniche, Jens Chr. (1981), *Den Radikale Historikertradition*, Universitetsforlaget Aarhus
- Manning, Brian (1976), *The English People and the English Revolution*, Bookmarks Publishing Cooperative, London
- May, Thomas (1647), *The History of the Parliament of England which Began November the Third*, London
- Morrill, John (1993), *The Nature of the English Revolution*, Longman group UK, London
- Prior, Charles W.A. & Burgess, Glenn (2011), *England's Wars of Religion, Revisited*, Ashgate/University of Hull, UK
- Richardson, R.C. (1988), *The Debate on the English Revolution Revisited*, Routledge, London
- Russell, Conrad (1973), *The Origins of the English Civil War*, The Macmillan Press Ltd, Hong Kong
- Russell, Conrad (1990) (b), *Unrevolutionary England, 1603-1642*, The Hambledon Press, London & Ronceverte
- Stone, Lawrence, (1967), *The Crisis of the Aristocracy 1558-1641*, Oxford University Press, London
- Stone, Lawrence, (1972), *The Causes of the English Revolution 1529-1642*, Routledge & Kegan Paul, London

Stone, Lawrence, (1985), *The Causes of the English Revolution 1529-1642*, Ark, Great Britain

Tawney, R.H. (1978), *History and Society*, Routledge & Kegan Paul, London

Tawney, R.H., (1926), *Religion and the Rise of Capitalism*, Penguin Books, West Drayton, Middlesex

Winstanley, Gerrard (1652), *The Law of Freedom in a Platform*

<http://www.bilderberg.org/land/lawofree.htm> (linket er dateret d.18/2–2013)

Artikler:

Armitage, David (2009), "Ideas of Civil War in Seventeenth-Century England", Harvard University, Cambridge

Como, David R. (2007), *Past and Present nr. 196* s. 37-82, "The Secret Printing, the Crisis of 1640, and the Origins of Civil War Radicalism", Oxford University Press

Cressy, David (2003), *Past and Present nr. 181* s. 35-71 "Revolutionary England 1640-1642", Oxford University Press

Hill, Christopher (1980), "A Bourgeois Revolution?", Princeton University Press

Kenyon, John (1992), *Journal of Modern History 64* "Revisionism and Post-revisionism in Early Stuart History", University of Chicago

Kishlansky, Mark (2010), *English Historical Review vol. 125*: "Mission impossible: Charles I, Oliver Cromwell and the Regicide", Oxford University Press

Koefoed, Nina & Pedersen, Søren (1999), *Den Jyske Historiker* "Mikrohistorie", Aarhus Universitets Forskningsfond

Morrill, John (1983), *Royal Historical Society nr. 34* s. 155-178: "The Religious Context of the English Civil War", Cambridge

Russell, Conrad (1990) (a), *Cross Current* "The Bourgeois Revolution: A Mirage?", Oxford University Press

Walter, John (2006), *History Workshop Journal Issue 61*, "The People and the English Revolution, revisited", Oxford University Press

Wood, Andy (1997), *The Historical Journal* 40, 1 pp. 23-40, "Beyond Post-revisionism? The Civil War allegiances of the Miners of the Derbyshire 'Peak Country'", Cambridge University Press

9.2 Baggrundslitteratur

Bøger:

Arvidsson, Håkan & Kruse, Tove Elisabeth, *Europa 1300-1600*, Roksilde Universitetsforlag

Bennett, Martyn (1995), *The English Civil War*, Longman Group, New York

Carlin, Norah (1999), *The Causes of the English Civil War*, Historical Association Studies/Blackwell Publishers, Oxford UK

Eley, Geoff & Hunt, William (1988), *Reviving the English Revolution*, Verso, London

Hirst, Derek (2012), *Dominion – England and its Island Neighbours 1500-1707*, Oxford University Press, New York

Bilag 1 – Formidlingssituation

Med udgangspunkt i den engelske borgerkrigs historiografi, tilrettelægges et undervisningsforløb i gymnasiet over to undervisningsgange. I den første undervisningsgang er fokus på historiografien, og den anden undervisningsgang skal handle om religionens rolle i 1600-tallets England. Der står anført i gymnasiebekendtgørelsen (stx), bilag 27 vedrørende historiefagets formål:

”Centralt i faget er tolkningen af de spor, den historiske proces har efterladt sig, og hvorledes tolkninger af historien bliver brugt” Endvidere står der i stk. 2.1 under faglige mål, at eleverne skal kunne *”bearbejde forskelligartet historisk materiale og forholde sig metodisk-kritisk til eksempler på brug af historien”*

Med udgangspunkt i de to ovenstående sætninger fra gymnasiebekendtgørelsen tilrettelægges et første undervisningsgang med udgangspunkt i den engelske borgerkrigs historiografi. Undervisningsforløbet stiller skarpt på, hvor forskelligt et historisk kontroversielt fænomen som borgerkrigen er blevet opfattet igennem historieskrivningen. Uenighederne i historiografien er så tydelige, at de kan være med til at illustrere, hvilken tid historikerne skriver ud fra. Gennem at udvalgte uddrag fra den engelske borgerkrigs historiografi vil eleverne opnå viden om forståelsen af borgerkrigen som en central begivenhed, og et brud i verdenshistorien, hvor begivenheden sættes i en europæisk kontekst. Formålet er at eleverne kritisk skal kunne reflektere over hvordan begivenheden er blevet fremstillet i historieforskningen.

I anden undervisningsgang vil fokus være på samspillet mellem materielle forhold og menneskers forestillingsverden. Undervisningsforløbet vil arbejde ud fra en kultur-humanistisk ramme med fokus på 1600-tallets Englands mentalitet og befolkningens

religiøse identitet. Ved at reflektere over det religiøse verdensbillede, der prægede Englands befolkning, er det forløbets formål at få eleverne til at reflektere over religionens rolle i det 17. århundredes England. Kirkens rolle som medie bliver her centralt for at forstå den enorme magt kirken besad i datidens samfund. Der ønskes en forståelse af kirken som del af hverdagslivet i landsbysamfundet, hvor sognepræsten fungerede som et lokal magtinstans og bindeled mellem befolkningen og den centrale statsmagt. Gennem perspektivering til nutidens massemedier (TV, radio og internet etc.), er formålet at give eleverne en viden om kirkens rolle som institution op til og under borgerkrigen.

Bilag 2 – Abstract

This master thesis examines the causes of the English Civil War in the historiography, and centres on the role played by religion and puritanism in provoking the outbreak of the civil war. It has long been argued that religion played a major role in the political upheavals that gripped the British Isles in the 1640s and it has even been suggested that the English Civil War should be seen as a war of religion. But no consensus is reached in the historiography of the English Civil War concerning the character of the event. Marxist interpretations have favoured the term the English Revolution and sought to explain the event as a great social transformation like the French Revolution of 1789. Revisionist scholars who dominated historiography in the 70s and 80s have especially emphasised the role played by Charles I in provoking the armed conflict with parliament and had made some significant critiques of the social interpretation of the Civil War. More recent Post-Revisionist work has sought to connect social change to broad cultural and religious cleavages in England in explaining the outbreak of the war. Religion is a central theme throughout the Civil War Historiography, and continues to be central in recent discussions of the Civil War. This Master Thesis examines how the relationship between religious elements and other factors, such as political, legal, social or economic, are being explained in the Civil War historiography. Is religion seen as a driving force for historical change in the historiography? Or is religion understood in connection to social and economic change? This paper will deal with these central questions in exploring recent debates on the religious context of the civil war.

Bilag 3 – Studieforsøgsbeskrivelse for Adam Ring

Jeg har i sommeren 2009 bestået den samfundsvidenskabelige basisuddannelse

1. semester

Projekt: ”EU og Landbrugsstøtten” – analyseret ud fra en sociologisk og politologisk indgangsvinkel - et dansk og fransk perspektiv.

Kurser: Grundkursseksamen, Sociologi og Politologi

2. semester

Projekt: ” Hamas i Gaza”. Projekt rapporten tager udgangspunkt i den palæstinensiske organisation Hamas, der er demokratisk valgt, men stemplet af USA og EU som en terrororganisation.

Kurser: Grundkursseksamen, økonomi og planlægning, rum og ressourcer

3. semester

Projekt: ”Kompleksiteten ved studiet af Sydamerikas regionale integration”.

Projekt rapporten tager udgangspunkt i den sydamerikanske politiske sammenslutning ”UNASUR”, som er den sydamerikanske pendant til EU. UNASUR bliver i rapporten analyseret gennem de tre dominerende teorier inden for international politik:

liberalisme, realisme og marxisme (afhængighedsteori)

Kurser: Videnskabsteori, samfundsøkonomi og metode

4. semester

Projekt: ”Dansk udviklingsbistand – fra teori til praksis”. Projektets fokus ligger på Danmarks udviklingsbistand til Afrika med særlig fokus på begrebet ”Good Governance”.

Kurser: Metode

Overbygning på Geografi og Historie

Geografi på Bachelormodul (efterår 2009)

Projekt: ”Når velfærden flytter” – Omfang og konsekvenserne af segregationsprocessen i Københavns Kommune. Projektrapporten omhandler ”velfærdsklassens”, dvs. pædagoger, sygeplejersker og lærers vanskeligheder ved at bo i København som følge af boligmarkedet.

Kurser: Naturgeografi, samfundsgeografi og kulturgeografi

Specialkursus: Internationale Studier (efteråret 2008)

Historie på bachelormodul (forår 2010)

Projekt: ”Fruer, furier og friller”. En undersøgelse af den islandske kvindes rolle under den islandske fristats fejdekultur.

Kurser: Breddekursus i historie (før 1750 – Danmark/Norden), informationssøgning og historisk metode og kildekritik

Specialkursus: Specialkurset historie (foråret 2009)

Geografi på 1. kandidatmodul (efterår 2010)

Projekt: ”Kina i Afrika – forsyningssikkerhed og stormagtspolitik”. En analyse af Kinas forsyningssikkerhed på det afrikanske kontinent og rolle som international aktør.

Kurser: Politisk Geografi og Geologi for geografi

Historie på 1. kandidatmodul (forår 2011)

Projekt: ”Revolution og modernisering – en komparativ analyse af Iran 1979 og Egypten 2011”.

Kurser: Breddekursus i historie (Europa/Verden efter 1750) og historiografi (historisk teori).

Geografi på 2. kandidatmodul (efterår 2011)

Projekt: ”En analyse af ændringerne af Danidas erhvervsinstrumenter i et nyinstitutionelt perspektiv”

Kurser: ”Felttur til Manchester” – Juni/juli 2011

”Ecosystems, Global Natural Resources and Consumption” – KA efterår 2011